

**Pauzeer
geregeld!**

Inhoudsopgave

	Samenvatting	3
1	Aanleiding en probleemstelling	4
2	Theoretisch kader	6
2.1	Regels: structuur, duidelijkheid en veiligheid	6
2.2	Gedragsverwachtingen visualiseren	7
2.3	Ontwikkeling van het puberbrein	7
2.4	Positieve benadering	8
2.5	Schoolwide Positive Behavior Support (SWPBS)	9
2.6	Samenvatting theorie	10
3.1	Type onderzoek, onderzoeksstrategie en onderzoeksparadigma	11
3.2	Data	11
3.2.1	Data verzamelen	11
3.2.2	Data-analyse en conclusie	11
3.3	Betrokkenen	12
3.3.1	Leerlingen	12
3.3.2	Team en directie	12
3.3.3	Ouders	13
3.3.4	Mijn rol	13
3.4	Kwaliteit	13
3.4.1	Betrouwbaarheid	13
3.4.2	Validiteit	13
3.4.3	Triangulatie	13
3.4.4	Ethiek	13
4	Data-analyse en resultaten	15
4.1	Deelvraag 1	15
4.1.1	Leerlingenenquête 1	15
4.1.2	Focusgroepinterview leerlingen 1	16
4.1.3	Teamenquête	16
4.1.4	Focusgroepinterview collega's	18
4.1.5	Data-analyse deelvraag 1	19
4.2	Deelvraag 2	19
4.2.1	Leerlingenenquête 1	19
4.2.2	Focusgroepinterview leerlingen 1	19
4.2.3	Teamenquête	20
4.2.4	Focusgroepinterview collega's	20
4.2.5	Data-analyse deelvraag 2	21
4.3	Deelvraag 3	21
4.3.1	Observaties in de aula	21
4.3.2	Leerlingenenquête 1 en 2	22
4.3.3	Focusgroepinterview leerlingen 1 en 2	28
4.3.4	Data-analyse deelvraag 3	29
5	Conclusies en aanbevelingen	30
5.1	Beantwoording deelvragen	30
5.1.1	Beantwoording deelvraag 1	30

5.1.2	Beantwoording deelvraag 2	30
5.1.3	Beantwoording deelvraag 3	31
5.2	Beantwoording onderzoeksvraag	32
5.3	Aanbevelingen	32
6	Evaluatie en reflectie	33
6.1	Reflectie op het onderzoek	33
6.2	Reflectie op mijn eigen leerproces	34
	Geraadpleegde literatuur	36
	Bijlagen	
	Bijlage 1: Observatieschema aula	39
	Bijlage 2: Leerlingenenquête 1	40
	Bijlage 3: Leerlingenenquête 2	45
	Bijlage 4: Focusgroepinterview leerlingen 1	48
	Bijlage 5: Focusgroepinterview leerlingen 2	50
	Bijlage 6: Teamenquête	51
	Bijlage 7: Focusgroepinterview collega's	55
	Bijlage 8: Voorstel richting team aularegels	57
	Bijlage 9: Nieuwsbriefbijdragen	58
	Bijlage 10: Posters leerlingen over de regels in de aula	60
	Bijlage 11: Letterlijke feedback kritische vrienden	61
	Bijlage 12: Verwerkingsopdracht SEO4	63

Samenvatting

Dit onderzoek richt zich op het naleven van de aularegels op een praktijkschool. De regels waren niet zichtbaar voor de leerlingen waardoor ze wellicht niet duidelijk waren. Middels een ontwerponderzoek is getracht antwoord te geven op de onderzoeksvraag

Wat is het effect van het visualiseren en bespreken van de nieuw op te stellen aularegels op het naleven van deze regels door de leerlingen van mijn school?

De bijbehorende deelvragen zijn:

1. In hoeverre worden de huidige regels die gelden tijdens de pauzes in de aula gedragen door de leerlingen en het team?
2. Welke nieuwe aularegels worden vastgelegd om te visualiseren en te bespreken met de leerlingen?
3. In hoeverre worden de nieuwe regels die gelden tijdens de pauzes in de aula nageleefd door de leerlingen?

Om deze vragen te beantwoorden zijn verschillende onderzoeksinstrumenten ingezet, namelijk enquêtes onder leerlingen en teamleden, focusgroepinterviews met leerlingen en teamleden en observaties in de aula. De regels die door het team uiteindelijk vastgelegd zijn, zijn gevisualiseerd op posters, en deze zijn opgehangen in de aula. Vervolgens is opnieuw geobserveerd in de aula en zijn de leerlingen bevraagd of ze de regels kennen en zich eraan houden.

Het team is geïnformeerd over de basisprincipes van School Wide Positive Behavior Support (SWPBS) en de werking van het puberbrein, zodat het positief benaderen van leerlingen bij alle teamleden bekend is en ook uitgevoerd kan worden.

Het antwoord op de onderzoeksvraag is dat de leerlingen zich beter houden aan de aularegels doordat deze zijn besproken in de groepen en de regels gevisualiseerd en zichtbaar zijn opgehangen in de aula. Vooral het rommel opruimen gaat een stuk beter, door de samenwerking tussen team en leerlingen.

1 Aanleiding en probleemstelling

Dit onderzoek wordt uitgevoerd op een relatief kleine praktijkschool met ongeveer 180 leerlingen. De leeftijd van de leerlingen ligt tussen de 12 en 17 jaar. Door leerbeperkingen en vaak andere problemen als faalangst, AD(H)D, ASS, hechtingsproblematiek en concentratieproblemen worden zij niet in staat geacht om een reguliere opleiding als het VMBO (al dan niet met leerwegondersteuning) te volgen. Bij toelating wordt gekeken naar de aspecten intelligentie, leervordering en sociaal-emotioneel functioneren. Mijn rol binnen de school is groepsleerkracht (het verzorgen van theorielessen) en mentor.

Tijdens de pauzes kunnen de leerlingen kiezen of ze buiten, op het plein, of binnen, in de aula, willen pauzeren. Voor de pauzes in de aula en op het plein gelden bepaalde regels en afspraken. Deze worden aan het begin van elk schooljaar aan de leerlingen verteld en regelmatig herhaald tijdens mentorlessen. In de schoolgids is echter alleen de regel over roken terug te vinden: "Tijdens de pauze mogen alleen leerlingen van de bovenbouw roken. In het schoolgebouw is roken niet toegestaan." (Schoolgids, 2013) De andere regels zijn dus 'ongeschreven', voor de leerlingen althans. De regels en afspraken zijn gemaakt, vastgesteld en genotuleerd tijdens teamvergaderingen, dus wel helder voor het personeel van de school.

Het valt mij op dat het elke pauze voorkomt dat leerlingen zich niet aan de regels houden waarvan verwacht wordt dat deze duidelijk zijn voor de leerlingen. De regels die ik hier bedoel zijn:

- In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen)
- Tassen op de grond
- Eigen rommel opruimen
- Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)
- Pet/ muts af als je binnen bent

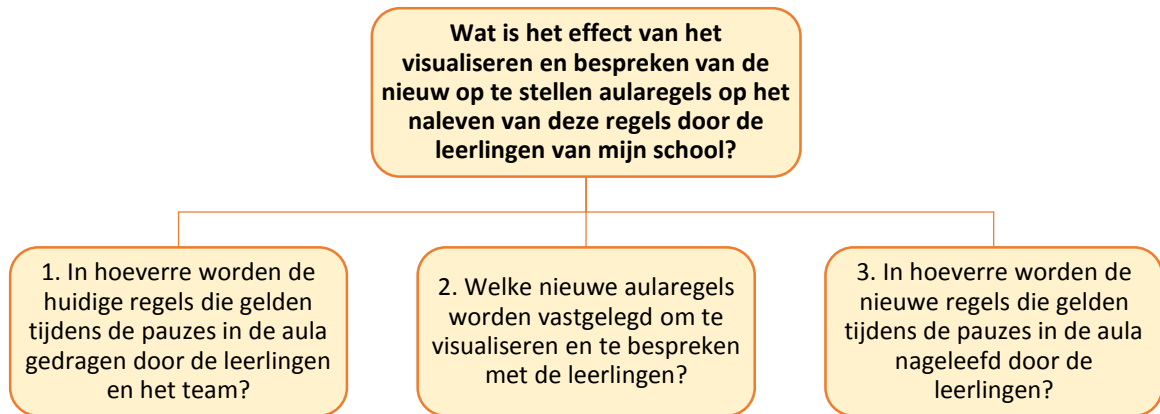
Uit gesprekken met collega's en leidinggevende blijkt dat zij ook ervaren dat leerlingen zich niet aan de regels houden. Ik merk het zelf met name als ik auladienst heb, op twee momenten in de week. Ik ben dan samen met twee collega's aanwezig in de aula. Er zijn tevens twee collega's op het plein. Ik spreek meerdere keren per pauze leerlingen aan omdat zij zich niet houden aan de regels, regelmatig zelfs over hetzelfde gedrag, bijvoorbeeld leerlingen die meerdere keren per pauze tegen de afspraak in de gangen zijn. Ik probeer dit altijd zoveel mogelijk op een positieve manier of met een grapje te doen, wat meestal goed werkt. Jeninga (2008) benadrukt dat positieve sociale versterkers, zoals een complimentje of positieve aandacht, het gewenste gedrag bevordert.

De principes van School Wide Positive Behaviour Support (SWPBS) zijn goed toe te passen in de aula. Deze aanpak heeft als doel prosociaal gedrag te versterken door het expliciet maken van gewenst gedrag, het actief aanleren van dit gedrag en het systematisch positief bekrachtigen hiervan (Golly & Sprague, 2012). Prinsen & Terpstra (2009) geven aan dat pubers zich het best ontwikkelen wanneer er een veilige sfeer heerst, en het daarom fijn vinden als er een duidelijke structuur is met regels en afspraken die voor iedereen gelden en waaraan iedereen zich ook houdt. Wienke & Messing (2010) beschrijven dat gedrag dat in de schoolbiotoop als onveilig wordt geïnterpreteerd, een ondermijnend effect heeft op de sfeer en op het leerklimaat. Scholen moeten dat gedrag tijdig onderkennen en aanpakken.

Bij mij rijst de vraag of alleen het bespreken van de regels in de klas voldoende is, omdat niet duidelijk is of alle collega's dit op eenzelfde manier doen. Weten de leerlingen wat er van hen verwacht wordt? Zijn de regels duidelijk genoeg en worden deze gedragen door leerlingen en leerkrachten? Samenwerken met collega's is belangrijk in het omgaan met de regels. De regels moeten consequent toegepast en nageleefd worden, op een positieve manier. Jeninga (2008) pleit

ervoor dat het team het eens is over de regels die gehanteerd worden en dat alle collega's op dezelfde manier hiermee omgaan.

Bovenstaande leidt tot mijn onderzoeksvraag en bijbehorende deelvragen:

2 Theoretisch kader

Dit hoofdstuk gaat over het omgaan met regels en afspraken. Hierin wordt de ontwikkeling van het puberbrein en het omgaan met regels door pubers behandeld, omdat dit de doelgroep is van het praktijkonderwijs, alsmede het belang van visualisatie van regels. Daarnaast wordt er aandacht besteed aan een positieve benadering en School Wide Positive Behaviour Support (SWPBS).

2.1 Regels: structuur, duidelijkheid en veiligheid

Op elke school gelden regels ofwel gedragsverwachtingen, die voortkomen uit waarden (Blonk, Das, Haasen, Hoetmer, & Wichers-Bots, 2014). De Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2003) geeft aan dat internalisering van waarden en normen het beste bevordert wordt door deze zelf te praktiseren. Scholen dienen aandacht te besteden aan de controle en correctie van het gedrag van hun leerlingen. Pubers vragen van volwassenen dat zij duidelijk en consequent zijn wat betreft regels, zonder daarin te vervallen tot starheid. Dit geeft hen duidelijkheid en schept een veilige omgeving waarin zij kunnen opgroeien tot betekenisvolle volwassenen (Prinsen & Terpstra, 2009).

Deze Wetenschappelijke Raad (2003) pleit er tevens voor dat er bij de vaststelling van regels meer betrokkenheid is van leerlingen. Dit is van belang voor mijn onderzoek; de leerlingen zullen gevraagd worden mee te denken over de regels in de aula. Ook Jeninga (2008) beschrijft dat bij de introductie van de regels betrokkenheid van leerlingen van belang is. Als een leerling weet waarom een bepaalde regel nodig is en wanneer hij zelf bij het opstellen ervan heeft meegedacht, is de bereidheid groter zich eraan te houden.

“Leerlingen rekenen op duidelijkheid over wat mag en niet mag, en ze verwachten dat een docent ingrijpt als ze zich niet aan de regels houden” (Wienke & Messing, 2010, p. 12). Het is belangrijk dat dit door alle leerkrachten op dezelfde, consequente manier gedaan wordt. Consequent zijn is niet hetzelfde als autoritair zijn (Overveld, 2014). Jeninga (2008) benadrukt dat het van belang is dat het team het eens is over de regels die gehanteerd worden en dat alle collega’s hier op dezelfde manier mee omgaan. Een leerkracht hanteert voor iedereen dezelfde consequenties en maakt geen uitzonderingen voor bepaalde leerlingen. Beter is het om leerlingen die moeite hebben met bepaalde regels extra ondersteuning te bieden, bijvoorbeeld door even oogcontact te maken (Horeweg, 2014).

Het is van belang om erbij stil te staan dat leerlingen die niet weten hoe ze zich dienen te gedragen, hierbij hulp nodig hebben. Als een leerling niet weet welk gedrag van hem verwacht wordt, heeft hij hulp nodig bij het aanleren van de juiste gedragsvaardigheden (Savage, Lewis, & Colles, 2011). Gewenst gedrag kan dus aangeleerd worden. Bolhuis (2009) beschrijft de theorie van Skinner, waaruit blijkt dat het manipuleren van de omgeving, met name het consequent belonen van gewenst gedrag en negeren van ongewenst gedrag, de opvoeding en het onderwijs sterk kunnen verbeteren. Delfos (2004) vermeldt dat straffen vaak gebruikt worden door opvoeders, maar dat dit geen geschikte manier is om gedragsveranderingen bij kinderen teweeg te brengen. Straf kan er namelijk voor zorgen dat bepaald gedrag gestopt wordt, maar leert geen nieuw (gewenst) gedrag aan. Nieuw gedrag kan alleen worden aangeleerd door het te bekrachtigen door middel van een materiële of immateriële beloning. Het afleren van ongewenst gedrag kan alleen door het uit te laten doven, bijvoorbeeld door negeren. Na een correctie reageert een kind in eerste instantie vaak negatief, maar naderhand doet hij wel wat je van hem vraagt. Dit goede gedrag wordt dan echter niet meer gezien en niet beloond. Het gewenste gedrag wordt dan genegeerd en dooft uit. Bekrachtigen moet dus bewust gebeuren. Teveel corrigerende opmerkingen worden vaak niet eens meer gehoord; de leerling luistert steeds minder (Yperen, 2010).

Taghon (2008) pleit voor vereenvoudiging van regels. Teveel regels binnen een school zijn niet bevorderlijk. Regels worden niet of niet voldoende gekend, omdat een veelheid aan regels het onmogelijk maakt om ze allemaal te kennen en effectief en consequent toe te passen. “Zet de regels van het huis op één A4-tje. Werk niet met ongeschreven regels want daarover struikelt iedere nieuwkomer, leraar of leerling” (Maas, 2008, p. 33). Regels moeten daarbij redelijk en overzichtelijk zijn, en de ingevoerde regels moeten gehandhaafd worden. Het Centrum voor School en Veiligheid (2014) beschrijft ook dat gedragsregels verwijzen naar concreet gedrag en duidelijk vastgelegd behoren te zijn. Om deze regels te kunnen laten functioneren, is het van belang dat alle leden van de schoolgemeenschap ze begrijpen en ze kunnen onthouden. Ook Jeninga (2008) geeft aan dat onduidelijke, niet eenduidig geformuleerde en niet consequent toegepaste regels probleemgedrag in de hand kunnen werken. Deze kennis is goed toepasbaar binnen mijn onderzoek. De regels, die het gewenste gedrag beschrijven, duidelijk en eenduidig zichtbaar maken en consequent op een positieve manier handhaven is mijn uiteindelijke doel.

2.2 Gedragsverwachtingen visualiseren

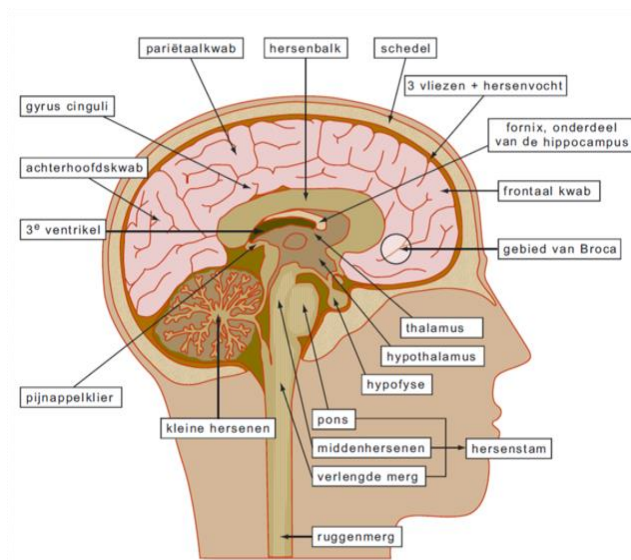
Het opstellen van regels dient om richting te geven aan het dagelijks handelen en in het onderwijs specifiek om een positief klimaat te scheppen. Leerlingen dienen te weten wat is toegestaan en wat niet. Het is van belang dat deze regels door de hele school onder de aandacht worden gebracht en dat deze gevisualiseerd worden binnen de school (Overveld, 2014). Het op een positieve manier formuleren van regels werkt beter dan negatieve regels. Het gaat erom wat een leerling wél moet doen (Horeweg, 2014).

Het is van belang om de regels op zo'n manier duidelijk te maken, dat leerlingen ze kunnen begrijpen (Billen, 2006). Om de regels te visualiseren kan gebruik gemaakt worden van verschillende vormen van visuele communicatiesystemen: objecten, foto's, afbeeldingen, tekeningen, geschreven woorden of een combinatie ervan (Bogdashina, 2005). Jeninga (2008) omschrijft dat het aanleren van regels bij kinderen met ADHD het beste werkt wanneer ze ook visueel worden aangeboden. Dit geldt wellicht ook voor andere leerlingen, want wat goed is voor leerlingen in het algemeen, zoals duidelijkheid, structuur, routine, aanmoediging en een vriendelijke omgeving, is in het bijzonder goed voor leerlingen met afwijkende gedragspatronen (Måhlberg & Sjöblom, 2008). Het is van belang om regels, na het vaststellen daarvan, duidelijk in de ruimte te plaatsen zodat ze zichtbaar zijn voor de leerlingen, eventueel met een afbeelding erbij. Een nieuwkomer weet dan welk gedrag er van hem verwacht wordt, en ook is het mogelijk om direct terug te verwijzen naar een regel als een leerling zich er niet aan houdt (Frey, 2011).

“Hoe meer zintuigen je met een boodschap aanspreekt, hoe beter mensen de informatie verwerken. Met name visuele informatie is krachtig” (Nelis & Van Schark, 2014, p. 229). Dit feit ga ik toepassen in mijn onderzoek, middels het visualiseren van de regels. Daarnaast is het van belang om duidelijk de verwachtingen te communiceren en jongeren complimenten te geven, want daar kunnen ze meer mee dan met straf en afkeuring. Rosen (2005) beschrijft daarnaast dat, als een regel geschreven is, dit als doel heeft om een consistente toepassing en een gelijke behandeling ervan te garanderen.

2.3 Ontwikkeling van het puberbrein

De periode tussen 10 en 22 jaar wordt de adolescentie ofwel puberteit genoemd. De ontwikkeling in deze periode wordt onderscheiden in drie gebieden. Ten eerste is er de puberteitsontwikkeling: de fysieke groei die in gang gezet wordt door hormoonafgifte en de ontwikkeling van de hersenen. Ten tweede is er de cognitieve ontwikkeling: de groei van het verstand en het denkvermogen. Tot slot de psychosociale ontwikkeling: het inzicht in zichzelf en anderen. Deze ontwikkelingen lopen niet gelijk met elkaar en niet bij elke puber in hetzelfde tempo (Crone, 2008).

De groei van de hersenen, die doorgaat tot ongeveer het 24ste levensjaar, verloopt van achteren naar voren. De achterste delen van de hersenen worden eerst ontwikkeld en de voorste delen als laatste. Voor in de hersenen ligt de frontale hersenschors (zie figuur 1), die samen met andere hersengebieden verantwoordelijk is voor bepaalde cognitieve functies als plannen, abstract denken, sociaal gedrag en impulsbeheersing. Deze vaardigheden worden dus als laatste ontwikkeld, aan het eind van de adolescentie (Mönks & Knoers, 2009). Dit betekent dat dit bij de leerlingen op onze school, die tussen de 12 en 18 jaar zijn, nog niet volledig ontwikkeld is.

Figuur 2.1 Vereenvoudigde anatomie van de hersenen (Hersenstichting Nederland, 2014)

Voor pubers in het algemeen geldt dat de “emotiegebieden” in de hersenen nog de remmende invloed van de controlegebieden missen en de communicatie tussen die gebieden niet optimaal is. Daardoor zijn pubers die riskante keuzes maken nauwelijks gevoelig voor straf, maar wel zeer gevoelig voor belonen (Wienke & Messing, Omgaan met grensoverschrijdend pubergedrag in het onderwijs. Een veilig pedagogisch schoolklimaat in het voortgezet onderwijs, 2010). Jongeren kunnen soms volwassen overkomen, maar dan opeens onredelijk emotioneel zijn. Verder hebben pubers moeite met het juist interpreteren van sociale signalen: ze denken al snel dat een ander hen niet respecteert en ze voelen zich makkelijk aangevallen. In de benadering door leerkrachten en opvoeders is het dus belangrijk om hier rekening mee te houden en dit niet persoonlijk op te vatten.

Nelis & Van Scharck (2014) beschrijven dat leeftijdgenoten voor tieners enorm belangrijk zijn, ze nemen namelijk in aanwezigheid van vrienden meer risico dan wanneer ze alleen zijn. Vooral jongeren tussen 13 en 15 jaar zijn gevoelig voor groepsdruk, zij kunnen risicogedrag vertonen om status te krijgen in de groep. Het brein van tieners reageert heftig op beloningen of bedreigingen uit de peer group, bijvoorbeeld het bewonderd, geaccepteerd of juist afgewezen worden. Het is van belang jongeren in het bijzijn van medeleerlingen te laten weten wat ze goed doen. Zelf voorbeeldgedrag vertonen is noodzakelijk en dit is essentieel voor mijn onderzoek. Als een teamlid zelf niet het goede voorbeeld geeft, kan van leerlingen ook niet verwacht worden dat zij het wél goed doen.

2.4 Positieve benadering

Zoals in paragraaf 2.1 vermeld, gelden op elke school regels ofwel gedragsverwachtingen, die voortkomen uit waarden (Blonk et al., 2014). Wienke & Messing (2010) beschrijven dat een team een pedagogische houding dient te kiezen die past bij de leerlingenpopulatie en schoolcultuur. Er dienen richtlijnen geformuleerd te worden voor wat het team op deze school, bij deze leerlingen, als de meest adequate pedagogische reactiewijze ziet en welke differentiaties nodig zijn. Dit zou op onze school meer open besproken kunnen worden, nu is dat nog teveel afhankelijk van de persoon (leerling/ collega). Op mijn school zijn hier geen concrete afspraken over, ieder reageert zoals hij dat op dat moment het beste acht.

De Groot (2004) beschrijft dat het bekrachtigen van positief gedrag zeer effectief is, en dan met name de sociale bekrachtiging als oogcontact, een glimlach, een compliment of een schouderklopje.

Het liefst in de verhouding 5:1, vijf keer bekrachtigen of complimenteren tegen één keer kritiek geven of een negatieve opmerking maken. Bij pubers is het geven van positieve feedback extra belangrijk: “Het emotionele deel van het brein ontwikkelt zich sneller dan het controlerende en sturende deel. Dat emotionele deel is gevoelig voor de positieve gevolgen van het gedrag, het controlerende deel voor de negatieve gevolgen” (Nelis & Van Schark, 2014, p. 59).

Bij het benaderen van leerlingen die ongewenst gedrag vertonen, is het zaak om concrete taal te gebruiken. Overveld (2014) geeft een aantal aanwijzingen voor leerkrachten:

- De leraar zegt tegen de leerlingen wat ze moeten doen, niet wat ze moeten laten en hij levert geen persoonlijke kritiek.
- Als de leraar reageert op het gedrag van een leerling is dat het best op een oordeelopschortende wijze. Er is niet direct sprake van een negatieve reactie, maar van een neutrale, op het gedrag gerichte houding.
- Bij ongewenst gedrag wordt de leerling zacht maar direct gewezen op de gedragsverwachtingen. Als het een kleine misdraging is worden er weinig woorden aan vuil gemaakt (wat je aandacht geeft, groeit).
- Als de leerlingen gewenst gedrag vertonen, worden ze positief bekrachtigd.
- De leraar behandelt de leerling met respect: met zelfbeheersing, eerlijk, niet beschuldigend en zonder sarcasme. Het is het gedrag dat wordt afgekeurd, niet de persoon.

Deze concrete aanwijzingen voor leerkrachtgedrag ga ik als leerkracht zelf toepassen in de pauzesituatie (en daarnaast natuurlijk ook in de klassensituatie) en als onderzoeker overbrengen op het team. Dit bevordert de gezamenlijke, positieve aanpak.

2.5 Schoolwide Positive Behaviour Support (SWPBS)

“Een SWPBS-interventie is een specifieke set van maatregelen, komend vanuit de door de school geformuleerde waarden en de daarbij behorende gedragsverwachtingen. Deze maatregelen zijn afgestemd op elkaar én op de omgeving waarbinnen de interventie plaatsvindt” (Meersbergen & Blonk, 2011, p. 13). Hiemstra, Saners & Schafrat (2013) geven aan dat het implementeren van interventies het beste kan plaatsvinden met een schoolbrede aanpak, dat wil zeggen uitgerold over de hele school (dus niet alleen in de klas, ook op de speelplaats en in de kantine) én worden uitgevoerd door alle betrokkenen. Blonk et al. (2014) beschrijven dat het niet voor alle leerlingen voldoende is om te weten wat er van ze verwacht wordt. Bij deze leerlingen moeten de verwachtingen aangeleerd worden, zodat ook zij hieraan kunnen voldoen.

De onderstaande vijf SWPBS-principes (Blonk et al., 2014) zijn belangrijk om samen uit te voeren:

1. Heb duidelijke verwachtingen
2. Leer verwachtingen aan
3. Bekrachtig positief gewenst gedrag
4. Minimaliseer aandacht voor licht ongewenst gedrag
5. Hanteer eenduidige consequenties bij onacceptabel gedrag

De duidelijke verwachtingen worden uitgedragen middels de visualisatie van de regels en de bespreking daarvan in de groepen. Het aanleren zal gaandeweg moeten gebeuren, door consequent op het gewenste gedrag te wijzen. In de teamvergadering is besproken om niet teveel negatieve aandacht te geven aan ongewenst gedrag, maar het positieve gedrag te belonen. Er is dus geen straf afgesproken.

De principes van SWPBS spreken mij zeer aan, maar op dit moment wordt hier op mijn school niet methodisch gewerkt. Tijdens dit onderzoek laat ik mijn team wel kennis maken met deze manier van

werken om zo op een positieve manier om te gaan met de pauzeregels, en natuurlijk ook op andere momenten dat er met leerlingen gewerkt wordt. Indien mijn school in de toekomst daadwerkelijk SWPBS invoert, dan zal dit op een goede manier kunnen gebeuren als het team hierachter staat. Het team zal in ieder geval goed geïnformeerd moeten worden om samen een besluit te vormen over het al dan niet invoeren van SWPBS (Kuijk & Rens, 2013). Volgens Feureborn, Wallace en Tyre (2013) is het invoeren van SWPBS een doordacht proces waarin samenwerken en een toekomstgerichte werkhouding belangrijk zijn en waarin de veranderingen beschouwd dienen te worden als een mogelijkheid tot open communicatie en niet als obstakel. Het is voor het team van belang om dit als zodanig te zien; afgelopen jaren is er veel veranderd binnen mijn school, met name op het gebied van leren, en mijn ervaring hierbij is dat een deel van het team negatief staat ten opzichte van veranderingen. Een draagvlak creëren is dus noodzakelijk.

2.6 Samenvatting theorie

Voor mijn onderzoek is het, zoals hierboven beschreven, zinnig om te weten dat regels beter gedragen worden als leerlingen daarover meedenken en -beslissen. Het naleven van de regels lukt beter als het team hier consequent mee omgaat. Het puberbrein is visueel ingesteld, dus regels dienen duidelijk zichtbaar te zijn. Pubers kunnen beter omgaan met positieve dan met negatieve feedback en dit is van belang voor de doelgroep van het praktijkonderwijs. De SWPBS-principes zijn dus zeer goed toepasbaar.

3 Onderzoeksmethodologie

3.1 Type onderzoek, onderzoeksstrategie en onderzoeksparadigma

Dit onderzoek richt zich op de regels en afspraken tijdens pauzes. Het onderzoekstype ‘experiment’ past het best bij deze manier van onderzoeken, want: “Dit type onderzoek is gericht op de vraag of een bepaalde behandeling of aanpak effectief is” (Harinck, 2010, pp. 56-57). Omdat er geen gebruik gemaakt wordt van een controlegroep, aangezien alle leerlingen van de school betrokken zijn, is het correcter om te spreken van een quasi-experiment (Harinck, 2010).

Als onderzoeksstrategie is het ontwerponderzoek het meest passend (Lange, Schuman, & Montesano Montessori, 2011). Onderzocht wordt of de interventie ‘visueel maken van pauzeregels en hier positief mee omgaan’ voldoende is om de leerlingen zich beter aan de regels te laten houden. Een ontwerponderzoek is pragmatisch van aard (Lange et al., 2011), dit is van toepassing op dit onderzoek omdat het om een gegeven gaat waarmee iedereen op school te maken heeft, en de effectiviteit van een praktische oplossing onderzocht wordt.

Dit onderzoek past binnen het kritisch-emanipatorische paradigma (Lange et al., 2011), omdat er kritisch gekeken wordt naar de huidige stand van zaken in de pauzes en hier een verandering bewerkstelligd wordt. De leerlingen en collega’s krijgen de kans om zich hierover uit te spreken middels vragenlijsten en interviews. De nadruk ligt op observeren en ingrijpen (Verhoeven, 2007).

3.2 Data

3.2.1 Data verzamelen

In dit onderzoek wordt op verschillende manieren data verzameld. Leerlingen krijgen via hun mentor een link van de website, waar ze de gemengde digitale vragenlijst (Harinck, 2010) invullen. Deze enquête vullen leerlingen individueel in, hierdoor hoop ik dat ze zo eerlijk mogelijk zijn in het geven van de antwoorden. In deze leerlingenenquête 1 (bijlage 2) worden zowel meerkeuze-, lijst-, schaal-, open en halfopen vragen gesteld (Verhoeven, 2007), zodat er op meerdere manieren informatie ingewonnen wordt over hetzelfde gegeven. Ik heb gebruik gemaakt van de mogelijkheid die de digitale vragenlijst bevat om bepaalde vragen als verplicht te markeren, de respondent moet deze vraag dus invullen. Zo wordt item-non-respons voorkomen. Leerlingen die verder mee willen praten, vullen hun naam in, wat consequenties heeft voor de anonimiteit (zie paragraaf 3.4.4). Voordelen van de digitale vragenlijst is dat de gegevens meteen verwerkt worden in een spreadsheet, wat veel tijd scheelt (Verhoeven, 2007).

Leerlingen die aangeven dieper op het onderwerp in te willen gaan, worden uitgenodigd voor een focusgroepinterview (bijlage 4), dat semi-gestructureerd is (Harinck, 2010). Naast de vooraf voorbereide vragen is er ruimte voor de leerlingen om andere opmerkingen te maken, wat van belang is om de leerlingen zoveel mogelijk ruimte te geven om hun mening te geven. Tijdens het interview wordt met name ingegaan op de vraag of de regels waarover de enquête gaat belangrijk gevonden worden. Na de interventie bevraag ik de leerlingen nogmaals middels de verkorte leerlingenenquête 2 (bijlage 3) en houd ik opnieuw een focusgroepinterview (bijlage 5).

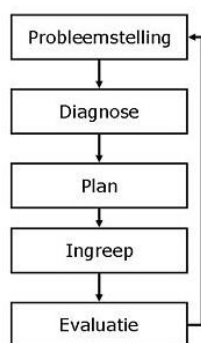
Ook het team beantwoordt een digitale gemengde vragenlijst (Harinck, 2010), de teamenquête (bijlage 5). Zij krijgen de link via een mail toegestuurd. Collega’s die mee willen denken over de pauzeregels worden uitgenodigd voor een focusgroepinterview (bijlage 6).

Tevens vinden in de aula observaties plaats middels systematisch observeren (Pameijer & van Beukering, 2008) om gericht en objectief te kijken naar het gedrag van de leerlingen zodat te zien is of ze zich aan de vijf pauzeregels houden (Kallenberg et al., 2007). In het observatieschema (bijlage 1) turven observatoren hoeveel leerlingen zich aan de vijf regels houden tijdens de pauzes.

3.2.2 Data-analyse en conclusie

De resultaten uit de observaties in de aula, met kwantitatieve gegevens (Harinck, 2010), leg ik naast de resultaten uit leerlingenenquête 1, waaruit ook kwalitatieve gegevens (Harinck, 2010) komen. Blijkt uit de observatie hetzelfde als het gaat om aan de regels houden als uit de vragenlijst? Doen de leerlingen wat ze zeggen? Tijdens het focusgroepinterview met de leerlingen ga ik verder in op de volgende vragen: Welke regels ken je, vind je belangrijk en waar houd je je aan? Bij het team is het van belang welke regels zij belangrijk vinden.

Na het afnemen van de eerste vragenlijsten en focusgroepinterviews met leerlingen en team, wordt de interventie gedaan. De regels die als belangrijkste en meest gedragen naar voren komen, worden

Figuur 3.1: Regulatieve cyclus (Van Strien, 1984)

op papier gezet, in de teamvergadering besproken en geborgd en daarna in de aula gevisualiseerd door middel van posters. De mentoren bespreken deze regels in de mentorgroepen. Na de interventie neem ik na een periode van vier weken opnieuw vragenlijsten af bij leerlingen en observeer ik opnieuw in de aula. Deze gegevens vergelijk ik met de resultaten van leerlingenenquête 1 en observatie 1 om te evalueren of leerlingen zich nu beter aan de gestelde regels houden. Daarnaast houd ik opnieuw een focusgroepinterview met leerlingen (bijlage 5) om te achterhalen wat hen geholpen heeft zich aan de regels te houden. Ik maak gebruik van de regulatieve cyclus van Van Strien (1984) (figuur 1). Ik doorloop tijdens dit onderzoek deze cyclus één keer. Na het afronden van dit onderzoek voor de opleiding zal mijn werk in de aula nog niet klaar zijn en zal ik weer vooraan starten.

3.3 Betrokkenen

3.3.1 Leerlingen

Alle leerlingen houden gelijktijdig pauze, zowel onderbouw als bovenbouw. Zowel voor als na de interventie worden de leerlingen meerdere pauzes geobserveerd. Ik neem de leerlingenenquête twee keer af en tijdens de focusgroepinterviews (Lange et al., 2011) kunnen de leerlingen meer informatie geven over de redenen waarom ze zich wel of niet aan de afspraken houden. Samen met een collega zet een groepje leerlingen de regels op papier en hangt deze in de aula.

3.3.2 Team en directie

Iedereen die op school werkt, heeft te maken met de pauzeregels. Elk teamlid heeft volgens rooster auladienst en ervaart dus hoe er met de regels omgegaan wordt. Ik neem bij het team de teamenquête af en houd een focusgroepinterview met een kleiner aantal collega's. Tevens observeer ik samen met collega's in de aula.

Ik informeer daarnaast het team in teamvergaderingen over de positieve benadering en hoe daarin samengewerkt kan worden, omdat het van belang is om het team, indien nodig, bij te scholen in het consequent reageren op grensoverschrijdend gedrag (Wienke & Messing, 2010) (bijlage 8). Tot slot maakt een collega met leerlingen posters die in de aula worden gehangen (bijlage 10) om de regels te visualiseren. Alles wordt uitgevoerd in samenspraak met de directie.

3.3.3 Ouders

In december worden alle ouders via de nieuwsbrief op de hoogte gebracht van het feit dat dit onderzoek zal plaatsvinden en het doel daarvan, tussentijds houd ik de ouders op de hoogte in de nieuwsbrief van februari, de resultaten en verdere acties zijn te lezen in de nieuwsbrief van april (bijlage 9). Ouders van leerlingen die deelnemen aan het focusinterview hebben de brief met de uitnodiging daarvoor kunnen lezen.

3.3.4 Mijn rol

Mijn rol is die van onderzoeksleider: ik onderzoek of de leerlingen genoeg kennis hebben over de pauzeregels, hoe de collega's erover denken en welke richtlijnen er te vinden zijn in de literatuur. Ik informeer het team over het doel van mijn onderzoek en mijn kennis omtrent het onderwerp. Hier krijgt het positief benaderen en bekrachtigen de nadruk.

3.4 Kwaliteit

3.4.1 Betrouwbaarheid

In dit onderzoek maak ik gebruik van twee leerlingenenquêtes en een teamenquête. Ik neem de leerlingenenquête na de interventie opnieuw af om te vergelijken of er verschillen zijn. Kallenberg, Koster, Onstenk, & Scheepsma (2007) stellen echter dat het bij onderzoek, zeker als er iets nieuws uitgeprobeerd wordt (zoals in mijn onderzoek de interventie van het visualiseren van de regels), moeilijk is om het onderzoeksinstrument op precies dezelfde wijze en onder dezelfde omstandigheden in te zetten. Daarbij heb ik de tweede vragenlijst verkort.

3.4.2 Validiteit

Bij het opstellen van de vragenlijsten is in de vraagstellingen gelet op de vraag of er gemeten wordt wat in het onderzoek van belang is (Lange et al., 2011). Bij de leerlingen is dit beperkt tot: ben je op de hoogte van de regels, houd je je hieraan en vind je de regels belangrijk? Ik bevraag het team over welke afspraken zij menen dat er gelden en welke regels ze belangrijk vinden. Tijdens de observaties wordt bekeken of de leerlingen zich houden aan de regels.

3.4.3 Triangulatie

In het onderzoek worden verschillende invalshoeken en benaderingen ingebracht (Kallenberg et al., 2007). Zowel leerlingen als collega's geven in een enquête hun mening, met een kleinere groep leerlingen en collega's houd ik verdiepende gesprekken, er vinden observaties plaats in de aula en ik doe literatuurstudie. Door al deze informatie te koppelen en tegen elkaar af te wegen, kom ik tot een betrouwbare conclusies met bijbehorende aanbevelingen.

3.4.4 Ethiek

Bij het doen van dit onderzoek neem ik de Gedragscode Praktijkgericht Onderzoek voor het HBO (Andriessen, Onstenk, Delnooz, Smeijsters, & Peij, 2010) in acht, door respectvol om te gaan met betrokkenen, integer en zorgvuldig te handelen en zoveel als mogelijk mijn keuzes te motiveren. Tijdens dit onderzoek houd ik met verschillende ethische aspecten rekening. Alle handelingen die ik in het kader van het onderzoek doe, moeten zuiver en transparant zijn en consistent met de onderzoeksdoelen (Lange et al., 2011). Door het team, leidinggevende, leerlingen en ouders op de hoogte te houden van wat er in het onderzoek gebeurt en waarom, blijft het transparant.

De vragenlijsten zijn anoniem om de privacy te waarborgen. Slechts degenen die verder mee willen praten over het onderwerp vullen hun naam in. De antwoorden die zij geven koppel ik niet aan hun namen, ook in het verslag worden de antwoorden anoniem weergegeven. Doordat de vragenlijsten kort gehouden zijn, zijn de leerlingen en het team niet teveel belast (Harinck, 2010). Tijdens de gesprekken met de leerlingen en collega's is extra aandacht besteed aan veiligheid, want men moet vertrouwelijk kunnen praten en er van op aan kunnen dat er met respect geluisterd en gereageerd wordt (Lange et al., 2011). Aan de leerlingen is verduidelijkt dat ze open hun mening kunnen geven en dat ik me zal inzetten om hun opmerkingen in de praktijk uit te voeren. Leerlingen geven in een gesprek wellicht andere, sociaal wenselijke, antwoorden dan in een anonieme enquête, bijvoorbeeld bij de vraag of ze zich aan bepaalde regels houden (Verhoeven, 2007). Ik benadruk hier dat ik hun namen niet zal noemen.

Het is van belang om op een integere en betrouwbare manier de data te verzamelen en te interpreteren en hieruit de conclusies en aanbevelingen te vormen (Lange et al., 2011). Door collega's en kritische vrienden hierbij te betrekken en hen om feedback te vragen, zorg ik voor een gedegen onderzoeksrapport.

4 Data-analyse en resultaten

In dit hoofdstuk worden de data gepresenteerd. De data zijn afkomstig uit verschillende bronnen. Voor de interventie (het visualiseren van de regels in de aula) is data verzameld middels:

- Observaties in de aula (observatie 1)
- Digitale vragenlijsten voor de leerlingen (N=116) (leerlingenenquête 1)
- Focusgroepinterview met 29 leerlingen (focusgroepinterview 1)
- Digitale vragenlijsten voor het team (N=22), (teamenquête)
- Focusgroepinterview met zes collega's.

Na de interventie is nogmaals data verzameld middels:

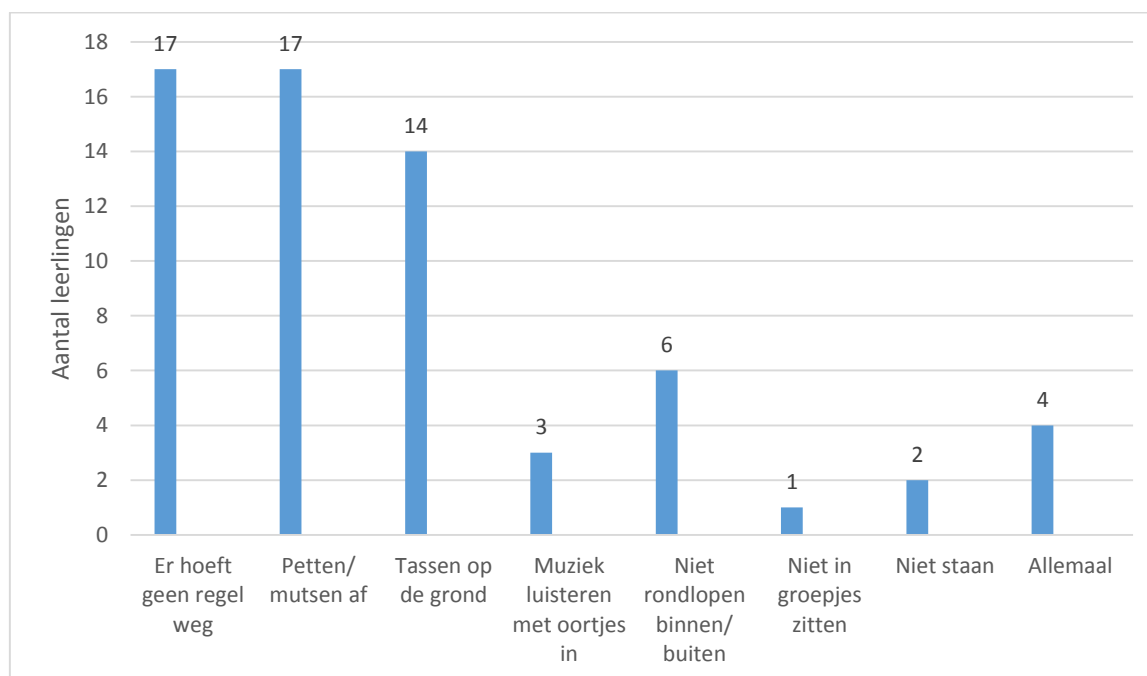
- Observaties in de aula (observatie 2)
- Digitale vragenlijsten voor de leerlingen (N=96) (leerlingenenquête 2)
- Focusgroepinterview met 12 leerlingen (focusgroepinterview 2)

4.1 Deelvraag 1

In hoeverre worden de huidige regels die gelden tijdens de pauzes in de aula gedragen door de leerlingen en het team?

4.1.1 Leerlingenenquête 1

Op de vraag *Is er misschien een regel die van jou weg mag? Zo ja, welke dan?* werden door 64 van de 115 respondenten de volgende antwoorden gegeven (figuur 4.1):

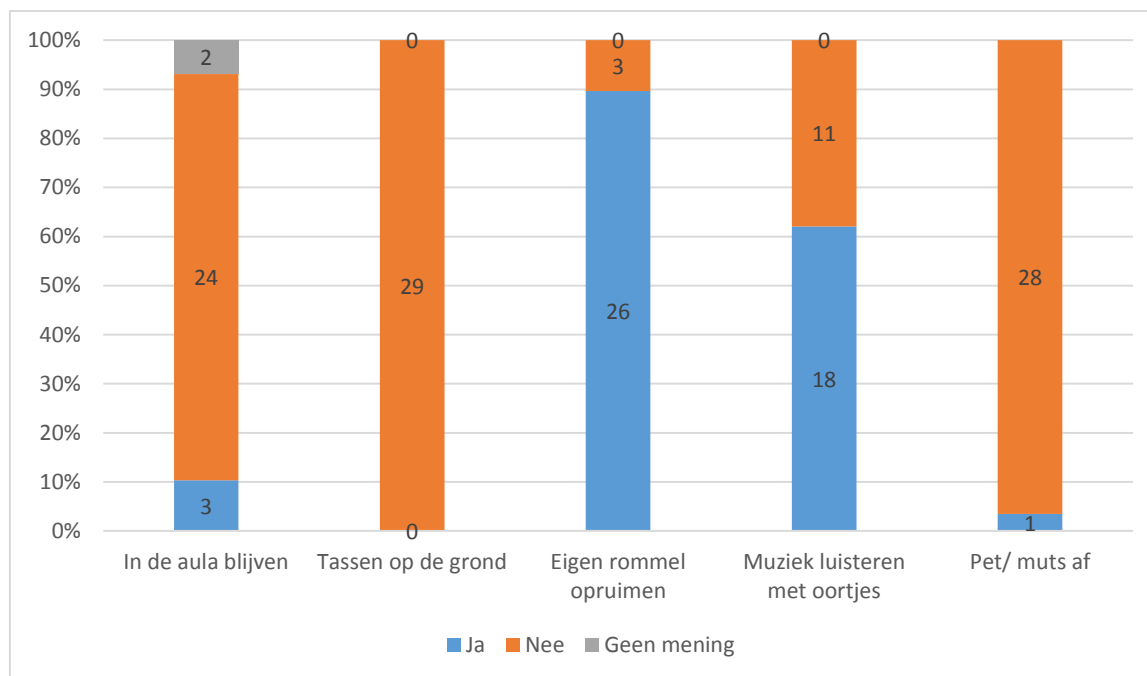

Figuur 4.1: Welke regels mogen weg?

De regels *Petten/ mutsen af* en *Tassen op de grond* mogen van de meeste leerlingen weg.

4.1.2 Focusgroepinterview leerlingen 1

Tijdens het focusgroepinterview, dat is uitgevoerd met 29 leerlingen in twee groepen, is de nadruk gelegd op de beleving van de vijf regels zoals benoemd in hoofdstuk 1. Moeten deze regels blijven? (figuur 4.2)

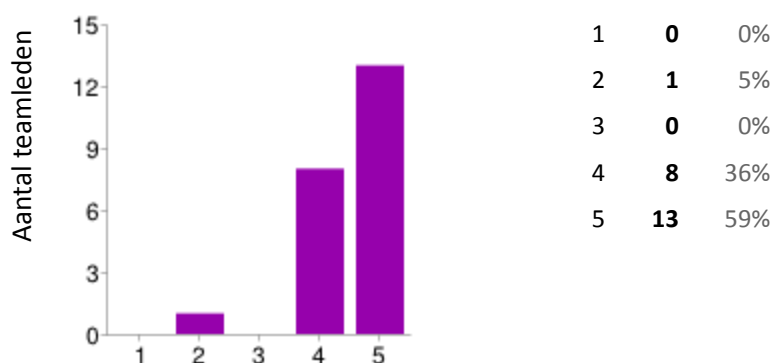
Figuur 4.2: Moeten deze regels blijven?

Ook hier blijkt weer dat de regels *Tassen op de grond* en *Pet/ muts af* van de leerlingen weg mogen. Ook *In de aula blijven* mag van het merendeel weg.

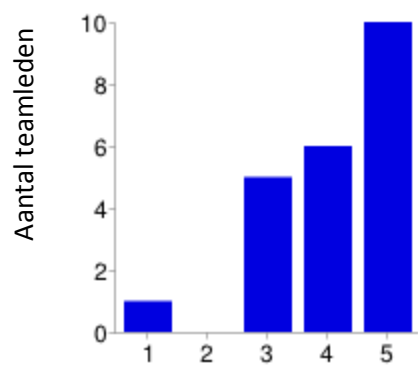
4.1.3 Teamenquête

Aan het team is gevraagd hoe men staat ten opzichte van de vijf regels (figuur 4.3 t/m 4.7).

Geef op een schaal van 1 tot 5 aan hoe belangrijk je deze regels vindt; 1 = totaal onbelangrijk, 5 = heel belangrijk.

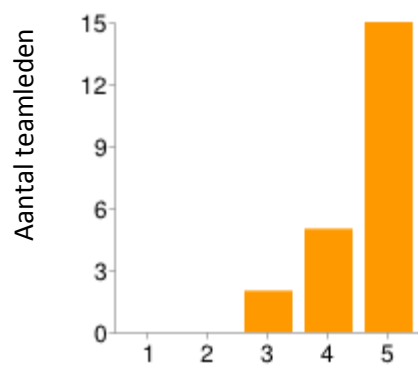

Figuur 4.3: In de aula blijven (niet in de gangen of op het toilet blijven hangen)

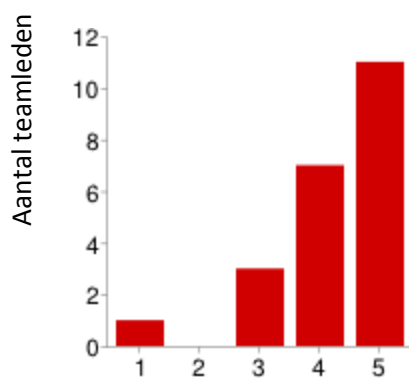
Figuur 4.4: Tassen op de grond

1	1	5%
2	0	0%
3	5	23%
4	6	27%
5	10	45%

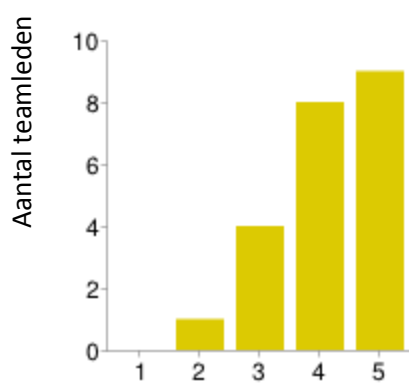
Figuur 4.5: Eigen rommel opruimen

1	0	0%
2	0	0%
3	2	9%
4	5	23%
5	15	68%

Figuur 4.6: Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)

1	1	5%
2	0	0%
3	3	14%
4	7	32%
5	11	50%

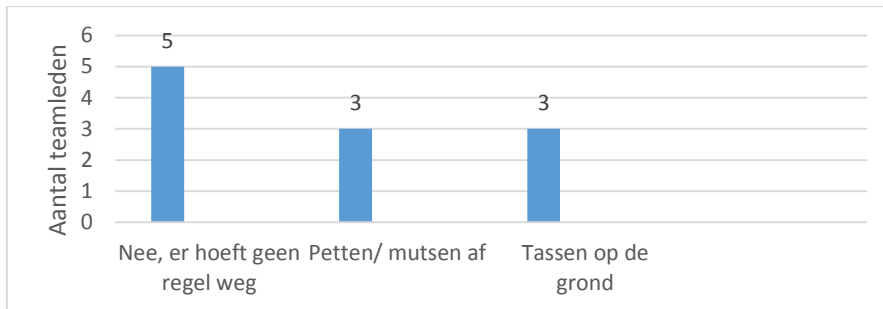

Figuur 4.7: Pet/ muts af als je binnen bent

1	0	0%
2	1	5%
3	4	18%
4	8	36%
5	9	41%

Het team vindt de regels *In de aula blijven* (95%) en *Eigen rommel opruimen* (91%) het belangrijkste.

Op de vraag *Is er een regel die wat jou betreft weg kan? Zo ja, welke dan?* werd door 11 van de 21 respondenten geantwoord (figuur 4.8):

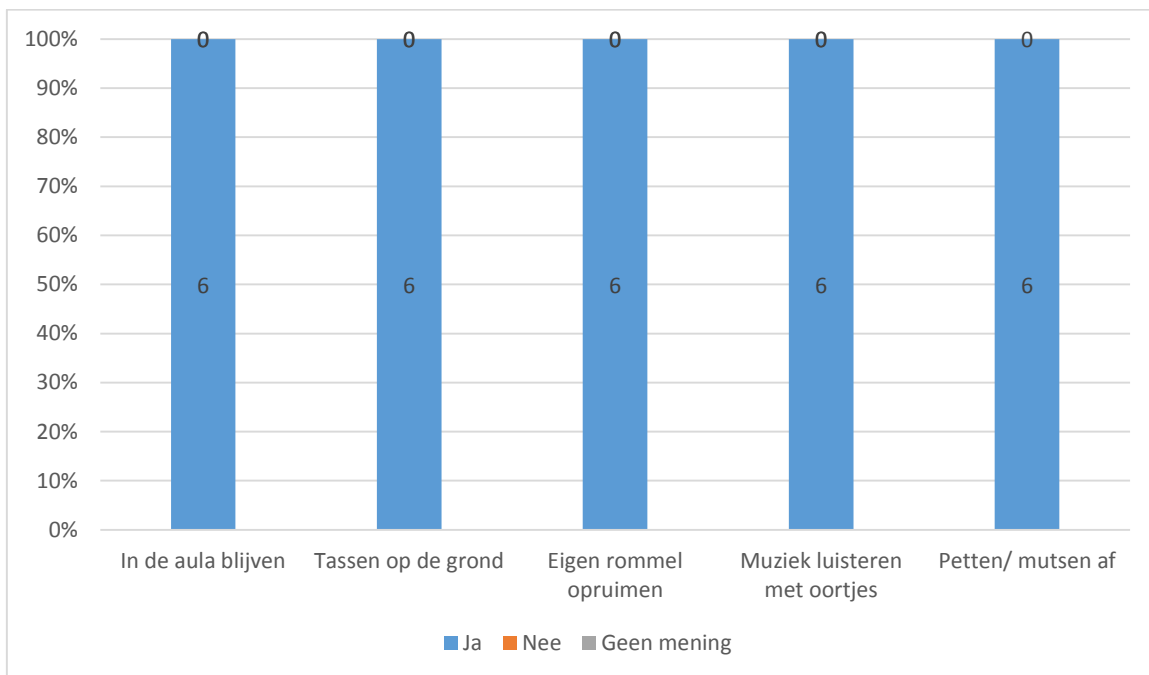
Figuur 4.8: Is er een regel die weg mag?

Aanvullingen:

- Niet teveel regels bedenken, maar wel wat je als regel opstelt naleven met zijn allen
- Wat zijn de regels precies?

4.1.4 Focusgroepinterview collega's

In het focusgroepinterview met zes collega's is gesproken over de vijf regels zoals benoemd in hoofdstuk 1, moeten deze blijven (figuur 4.9)?

Figuur 4.9: Moeten deze regels blijven?

De focusgroep is het unaniem eens: alle regels behouden.

Daarnaast zijn er als aanvulling genoemd:

- Geen foto- en filmopnames maken
- Tafels en stoelen aanschuiven

4.1.5 Data-analyse deelvraag 1

De leerlingen vinden met name de regel *Eigen rommel opruimen* belangrijk. *Petten/ mutsen af* en *Tassen op de grond* zou voor een deel van de leerlingen afgeschaft mogen worden. Het merendeel van het team draagt alle vijf de regels. Een klein gedeelte zou *Petten/mutsen af* en *Tassen op de grond* willen afschaffen. Een deel van het team pleit voor toevoeging van een regel die het heen en weer lopen tussen aula en plein beperkt en voor het voorkomen van dubbele rijen aan tafels. Daarnaast wordt ook respectvolle omgang en rustig zijn genoemd.

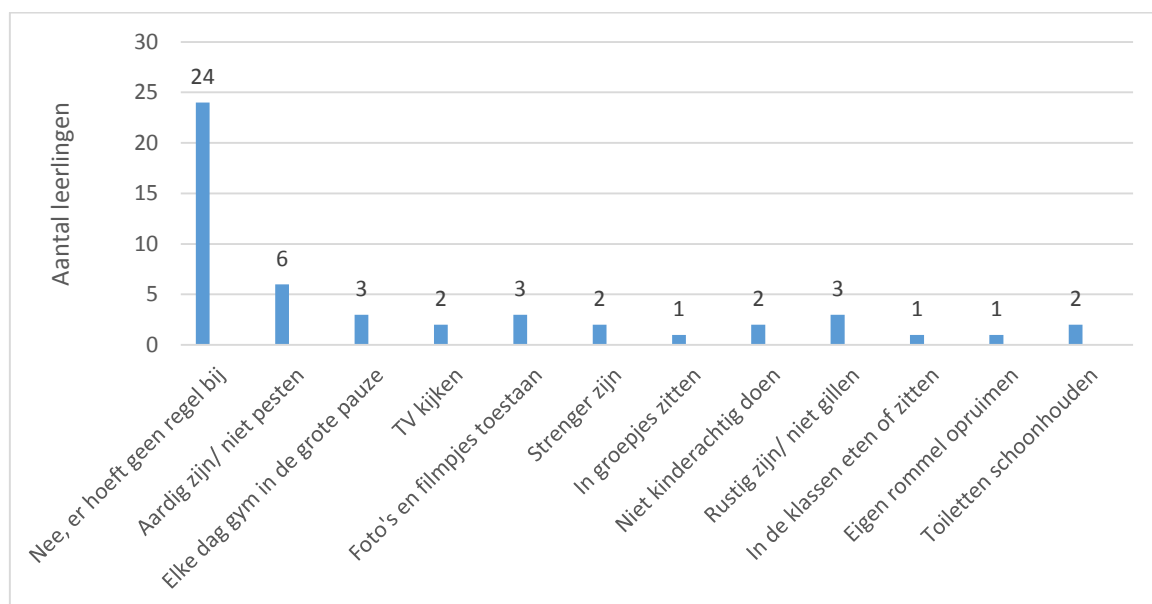
4.2 Deelvraag 2

Welke nieuwe aularegels worden vastgelegd om te visualiseren en te bespreken met de leerlingen?

Uit deelvraag 1 wordt duidelijk welke huidige regels gedragen worden door leerlingen en team. Om deelvraag 2 te beantwoorden is informatie nodig of er, naast de huidige regels, behoefte is aan extra of andere regels.

4.2.1 Leerlingenenquête 1

Op de vraag *Is er misschien een regel die jij er wel bij zou willen hebben? Zo ja, welke dan?* werden door 50 van de 115 respondenten de volgende antwoorden gegeven (figuur 4.10):

Figuur 4.10: Welke regel moet erbij?

Veel leerlingen gaven aan dat er geen regel bij hoeft. Regels die wel door leerlingen genoemd worden om toe te voegen hebben met name te maken met rustig en respectvol gedrag naar elkaar.

4.2.2 Focusgroepinterview leerlingen 1

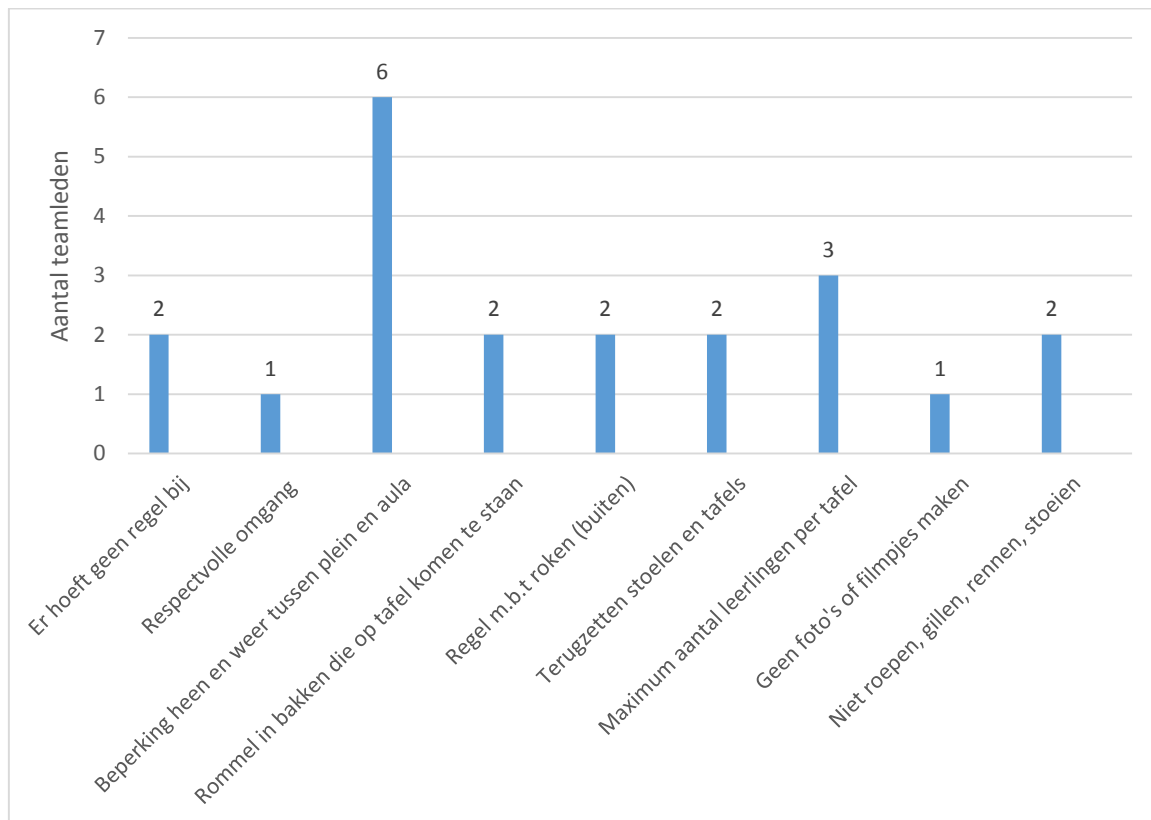
Uit het focusgroepinterview kwamen de volgende toevoegingen naar voren:

- Van elkaar afblijven
- Eerlijk zijn

- Geen racisme
- Niet schelden
- Niemand buitensluiten
- Geen wapens
- Heen en weer buiten en binnen
- Staan is toegestaan (niet alleen zitten)
- Wel roepen (in de klas moet ik al zoveel stil zijn)
- Iedereen eigen afval opruimen
- Van elkaars spullen afblijven
- Niet uitschelden
- Niet pesten
- Niet met eten gooien

4.2.3 Teamenquête

Op de vraag *Is er een regel die wat jou betreft toegevoegd moet worden? Zo ja, welke dan?* is door 17 respondenten het volgende geantwoord (figuur 4.11):

Figuur 4.11: Welke regel wil je toevoegen?

Zes collega's (27%) willen een regel toevoegen die het heen en weer lopen tussen aula en plein beperkt.

4.2.4 Focusgroepinterview collega's

Naar aanleiding van de resultaten uit Leerlingenenquête 1, het focusgroepinterview met leerlingen en de teamenquête, heeft de focusgroep overlegd over het vaststellen van de regels (bijlage 6). Hierin is besproken dat de vijf bestaande regels gehandhaafd worden. Aanvullingen die verder geopperd zijn:

- Niet heen en weer lopen tussen plein en aula.
- Veel onrust in de gangen en bij de damestoiletten
- Geen foto- en filmopnamen maken
- Geen dubbele rijen aan de tafels

4.2.5 Data-analyse deelvraag 2

De meeste leerlingen willen geen regels toevoegen. Een aantal keer worden er met name regels over respectvolle omgang met elkaar genoemd. Collega's noemen met name beperking heen en weer lopen tussen plein en aula en regels met betrekking tot overzichtelijkheid (terugzetten stoelen en tafels en geen dubbele rijen stoelen).

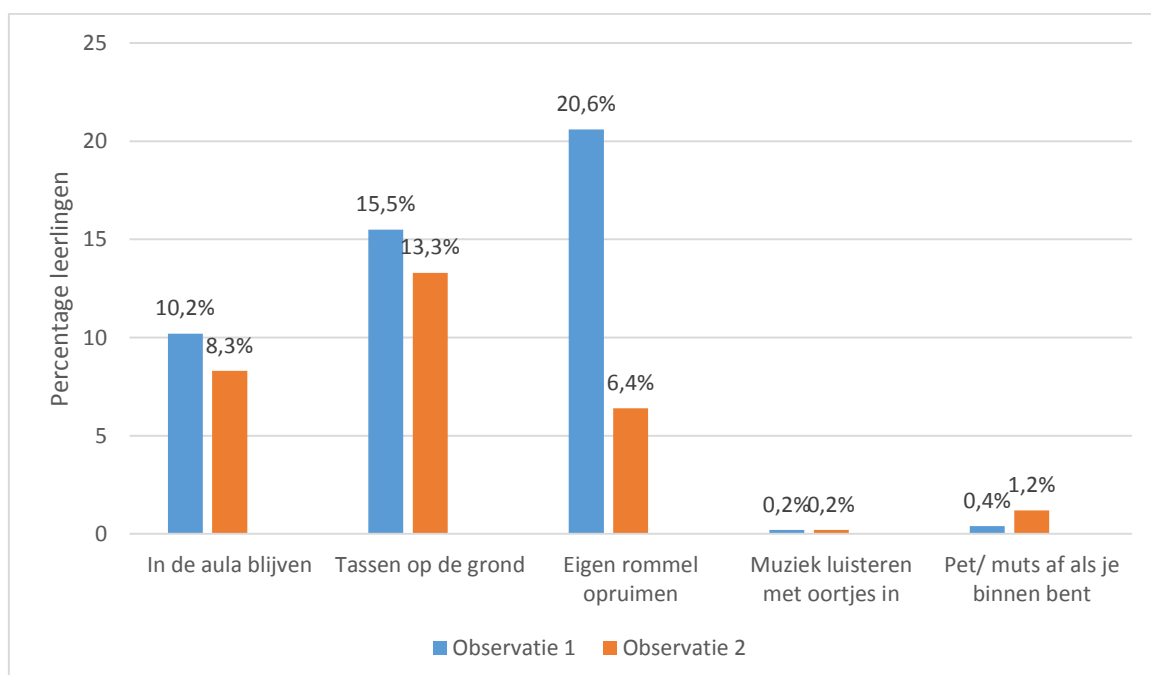
4.3 Deelvraag 3

In hoeverre worden de nieuwe regels die gelden tijdens de pauzes in de aula nageleefd door de leerlingen?

Voor het beantwoorden van deelvraag 3 vergelijk ik de observaties van de periode voor en na de interventie. Ook vergelijk ik de antwoorden van leerlingenenquête 1 met leerlingenenquête 2.

4.3.1 Observaties in de aula

In de eerste observatieronde zijn in totaal 22 observaties uitgevoerd, met gemiddeld 65 leerlingen in de aula. Tijdens de tweede observatieronde, na de interventie, zijn er 15 observaties uitgevoerd, met gemiddeld 61 leerlingen in de aula. Tijdens deze observaties is gekeken welk percentage leerlingen zich niet houdt aan de vijf regels zoals benoemd in hoofdstuk 1. De resultaten zijn te zien in figuur 4.12.

Figuur 4.12: Observaties 1 en 2

Het valt op dat de eerste drie regels na de interventie beter nageleefd worden. Met name *Eigen rommel opruimen* gaat stukken beter. *Muziek luisteren met oortjes in* blijft hetzelfde. *Pet/ muts af* is iets vaker niet nageleefd.

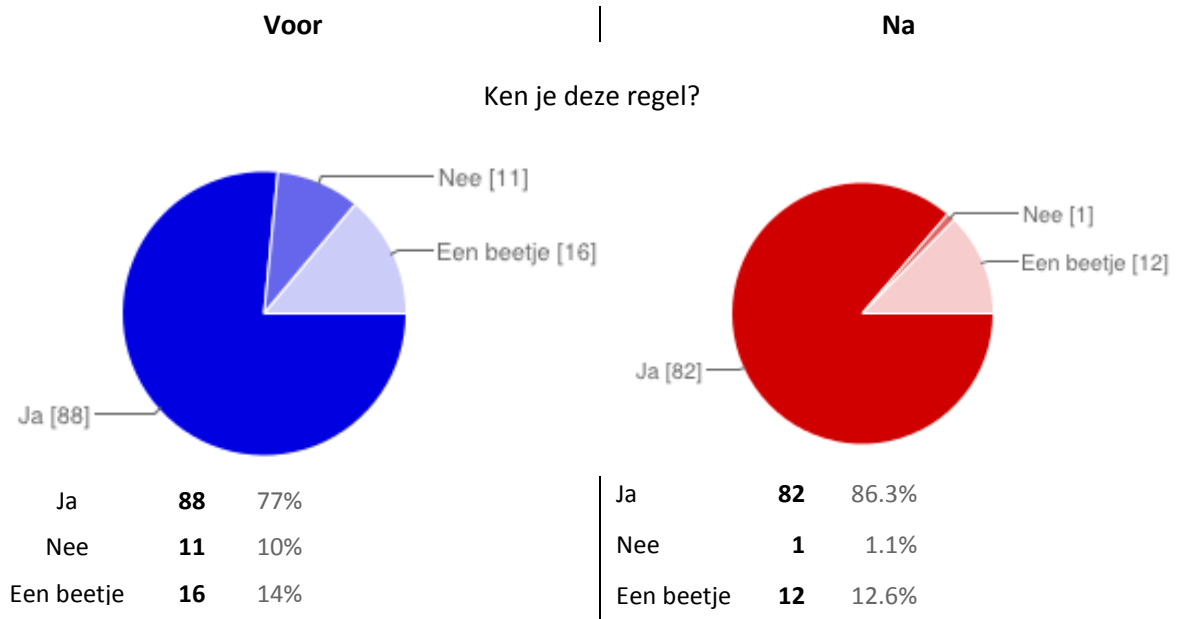
4.3.2 Leerlingenenquête 1 en 2

De enquêtevragen hebben onder meer betrekking op de vijf regels zoals benoemd in hoofdstuk 1:

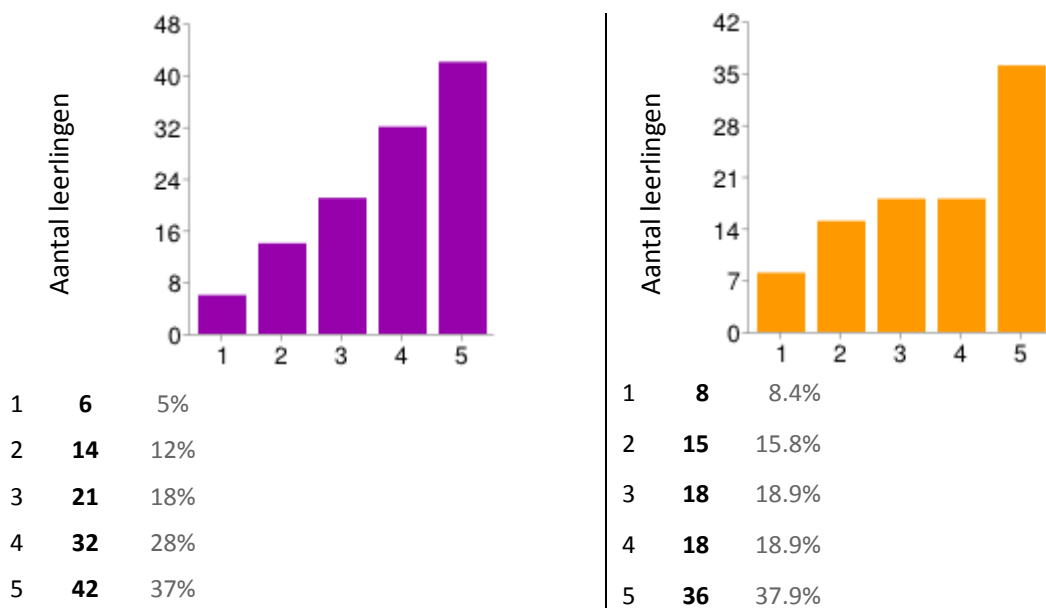
- In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen)
- Tassen op de grond
- Eigen rommel opruimen
- Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)
- Pet/ muts af als je binnen bent

Over deze regels is, zowel voor als na de interventie, gevraagd of de leerlingen de regel kennen en of ze zich eraan houden. De nieuwe regels zijn iets aangepast/ uitgebreid, maar om de vergelijking goed te kunnen maken is ervoor gekozen om de vraagstelling bij de gestelde vijf regels te houden. In figuren 4.13 t/m 4.17 zijn de resultaten per regel te zien.

In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen)

Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt (1 = nooit, 5 = altijd)

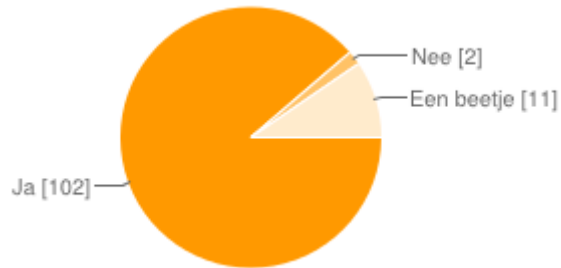
Figuur 4.13: In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen)

Tassen op de grond

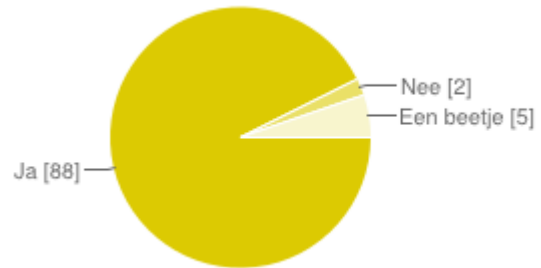
Voor

Na

Ken je deze regel?

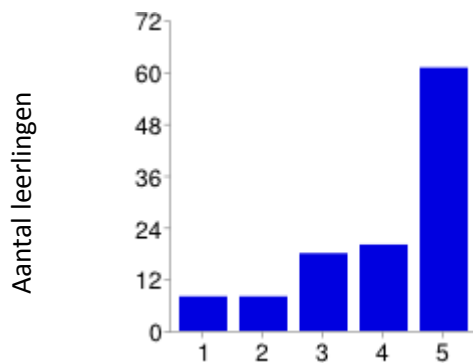

Ja	102	89%
Nee	2	2%
Een beetje	11	10%

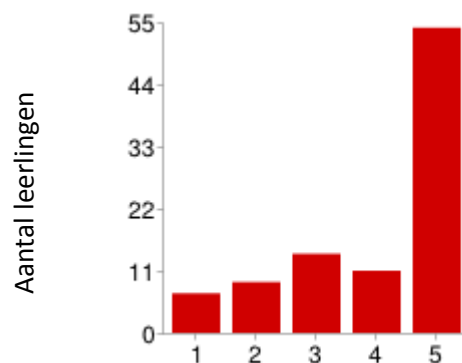

Ja	88	92.6%
Nee	2	2.1%
Een beetje	5	5.3%

Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt 1 = nooit, 5 = altijd)

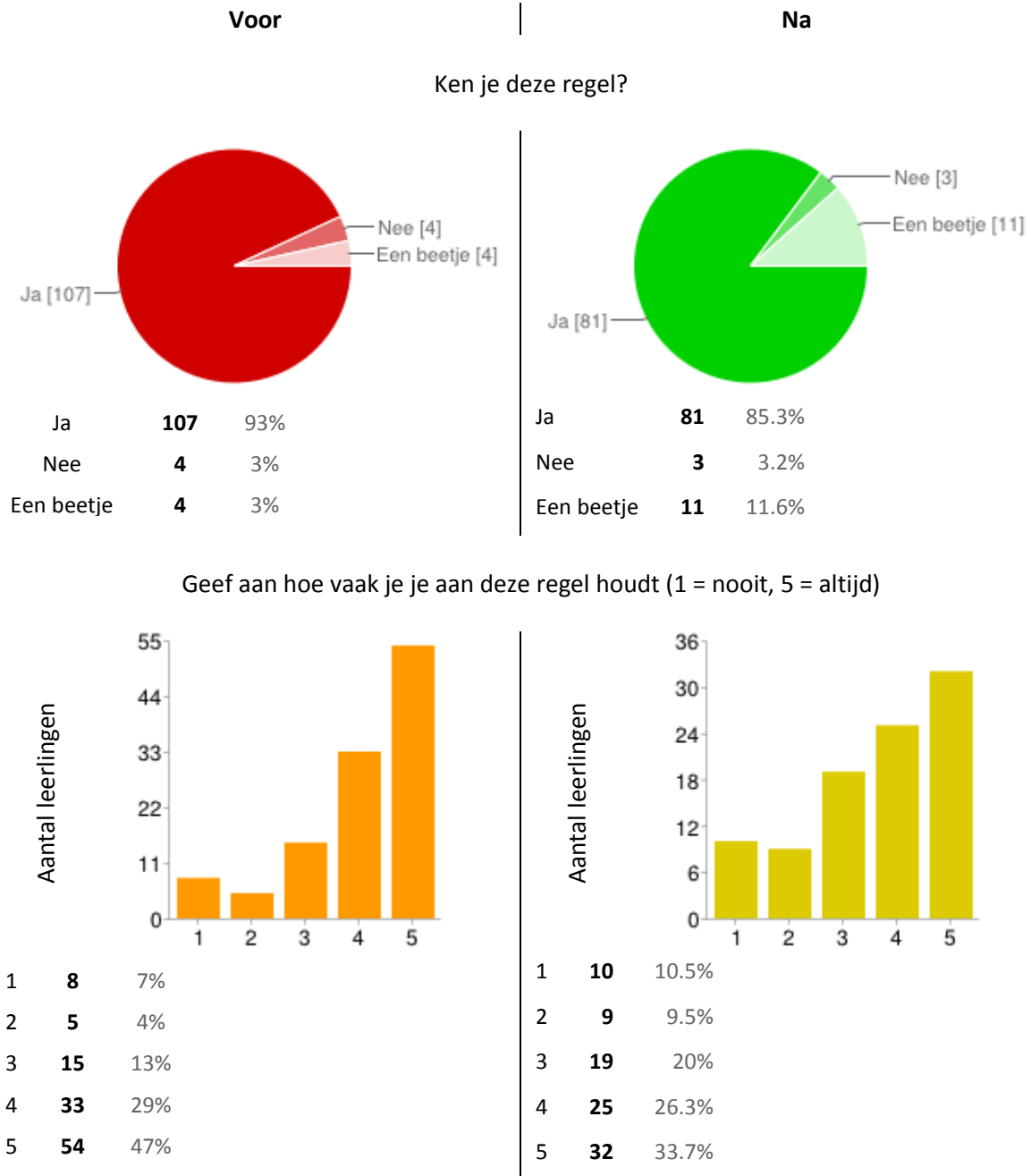
1	8	7%
2	8	7%
3	18	16%
4	20	17%
5	61	53%

1	7	7.4%
2	9	9.5%
3	14	14.7%
4	11	11.6%
5	54	56.8%

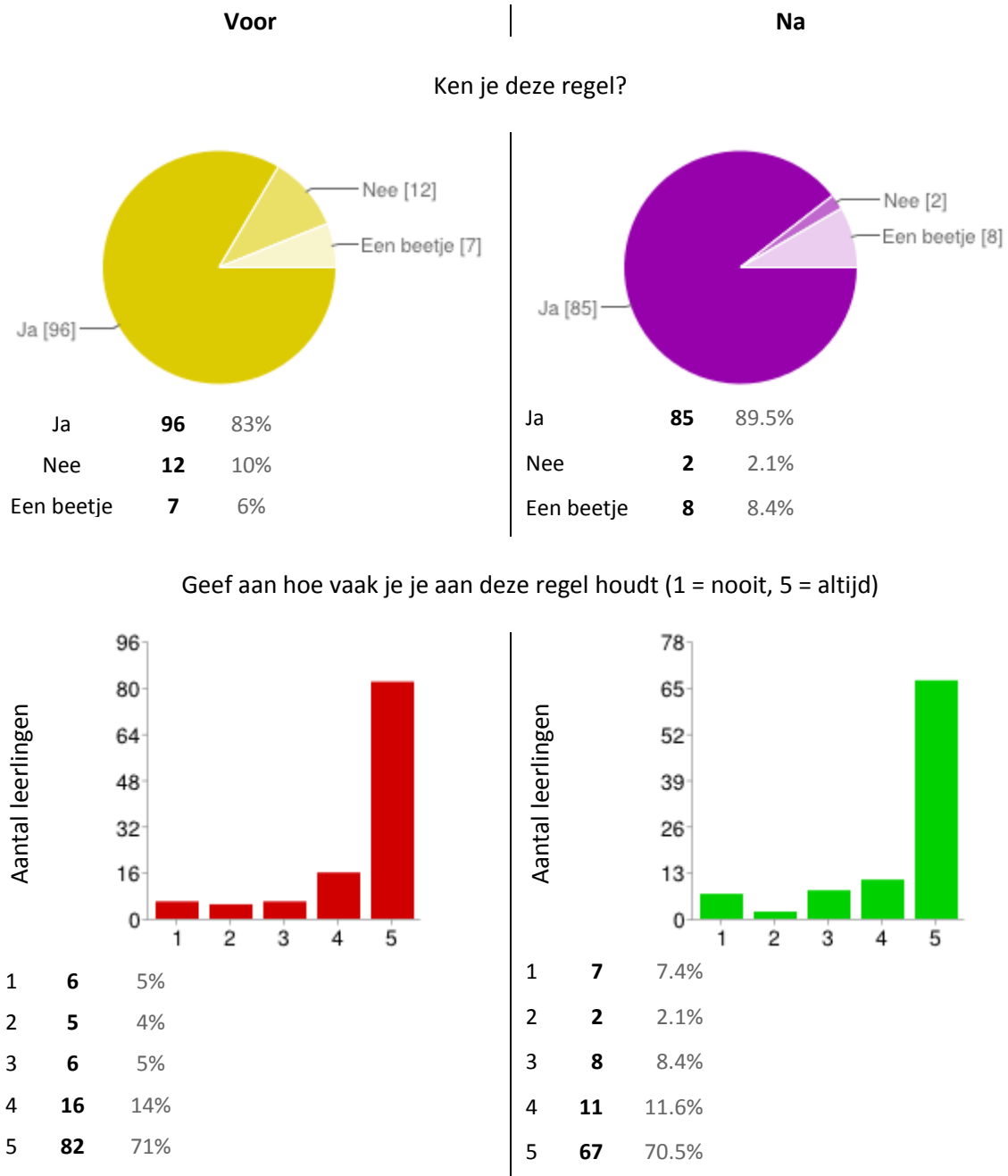
Figuur 4.14: Tassen op de grond

Eigen rommel opruimen

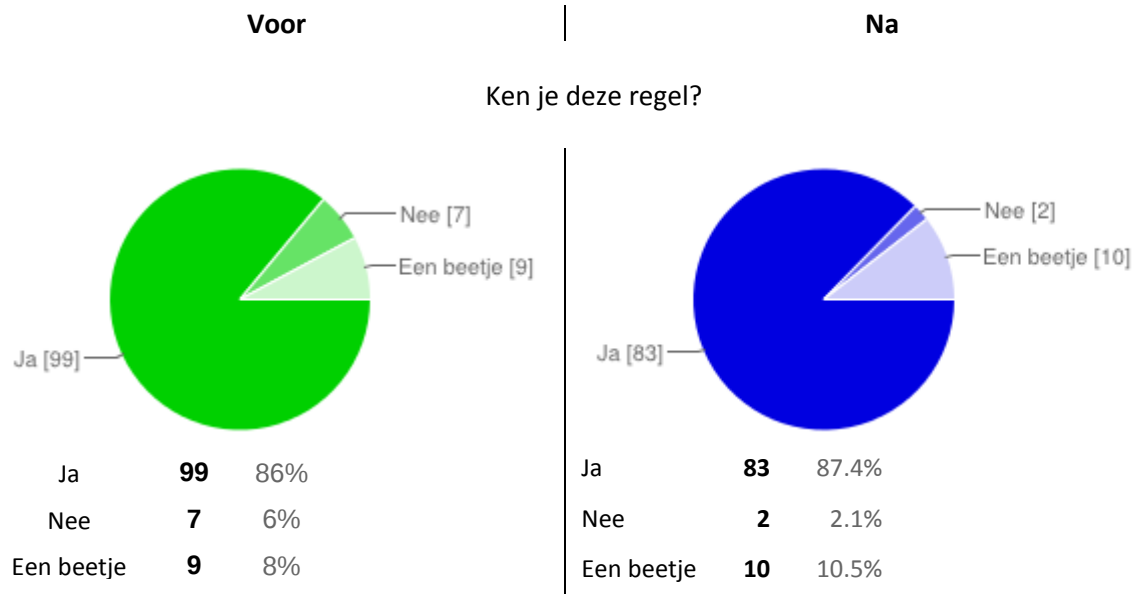
Figuur 4.15: Eigen rommel opruimen

Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)

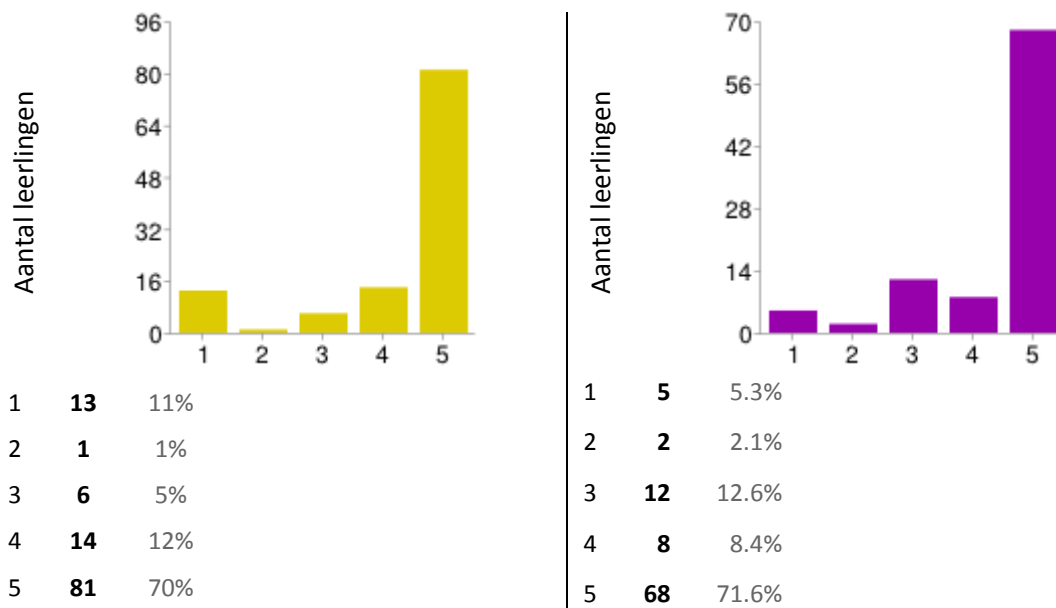

Figuur 4.16: Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)

Pet/ muts af als je binnen bent

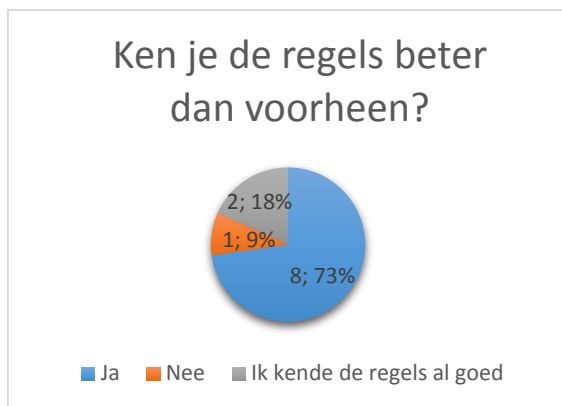
Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt (1 = nooit, 5 = altijd)

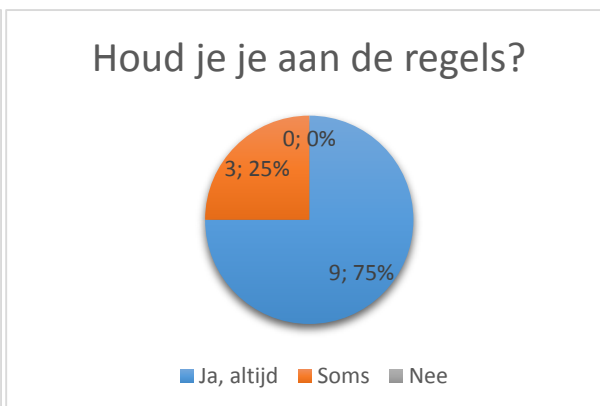
Figuur 4.17: Pet/ muts af als je binnen bent

4.3.3 Focusgroepinterview leerlingen 2

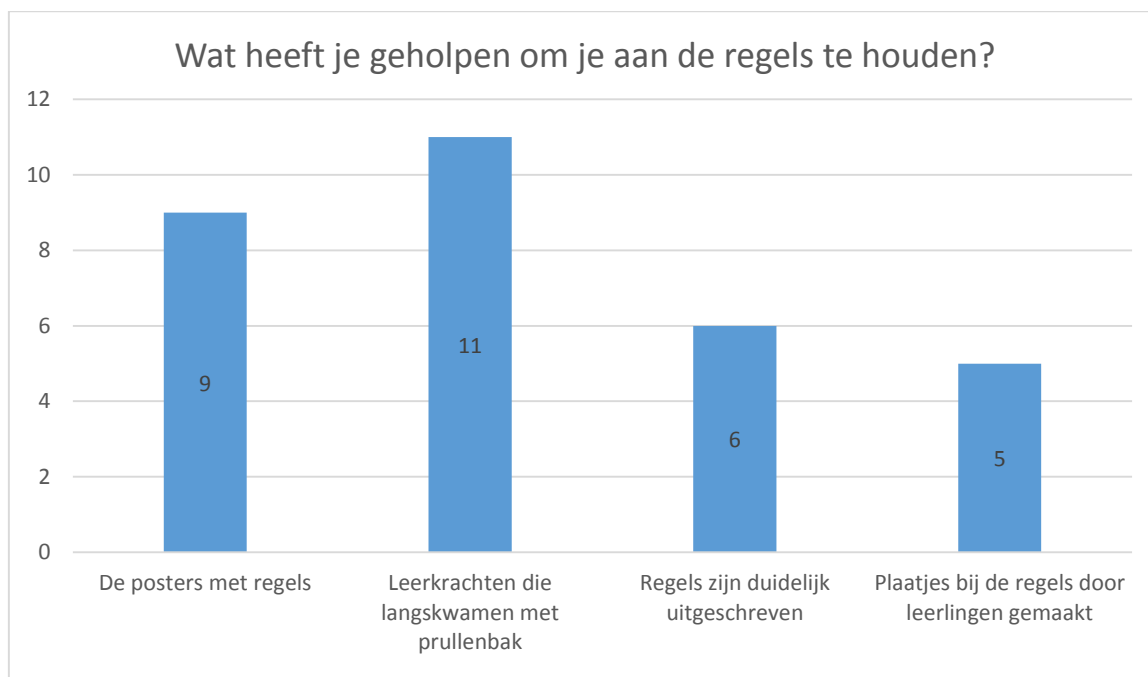
Dit focusgroepinterview is uitgevoerd met 12 leerlingen. De resultaten zijn zichtbaar in figuur 4.18 t/m 4.20.

Figuur 4.18: Ken je de regels beter dan voorheen?

Figuur 4.19: Houd je je aan de regels?

Figuur 4.20: Wat heeft je geholpen om je aan de regels te houden?

De meeste leerlingen geven aan de regels beter te kennen en zich hier beter aan te houden. Helpend hiervoor zijn de visualisaties en het gedrag van leerkrachten als het gaat om rommel opruimen.

4.3.4 Data-analyse deelvraag 3

Er zijn verschillen te zien in leerlinggedrag vóór en na de interventie. In onderstaande tabel (figuur 4.21) is te zien welke percentages van de leerlingen de regels kent (*ja* en *een beetje*), zegt zich eraan te houden (*bijna altijd* en *altijd*), en welk percentage zich eraan houdt volgens de observaties.

	Kent de regel (enquêtes)		Zegt zich eraan te houden (enquêtes)		Houdt zich eraan (observaties)	
	Voor	Na	Voor	Na	Voor	Na
In de aula blijven	91%	99%	65%	54%	84,5%	86,7%
Tassen op de grond	99%	98%	67%	68%	99,6%	98,8%
Eigen rommel opruimen	96%	97%	76%	60%	79,4%	93,6%
Muziek luisteren met oortjes in	89%	98%	85%	82%	89,8%	91,7%
Pet/ muts af als je binnen bent	94%	98%	82%	80%	99,8%	99,8%

Figuur 4.21: Percentages leerlingen dat zich aan de regels houdt

De leerlingen geven aan de regels beter te kennen ná de interventie. Uit de enquêtes is af te leiden dat leerlingen zich minder goed houden aan de regels, terwijl uit de observaties blijkt dat ze zich hier wél beter aan houden. De regel *Tassen op de grond* is een uitzondering. Leerlingen zeggen deze regel minder goed te kennen, zeggen zich hier wel beter aan te houden, maar uit de observatie blijkt dat ze deze regel iets minder goed naleven dan voor de interventie. Uit het focusgroepinterview komt naar voren dat leerlingen de visualisaties van de regels en het leerkrachtgedrag (met name het rondgaan met een prullenbak) als helpend ervaren.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Beantwoording deelvragen

5.1.1 Beantwoording deelvraag 1

In hoeverre worden de huidige regels die gelden tijdens de pauzes in de aula gedragen door de leerlingen en het team?

Uit paragraaf 4.1 blijkt dat leerlingen niet alle huidige regels dragen. Met name de regels *In de aula blijven*, *Petten/ mutsen af* en *Tassen op de grond* mogen van veel leerlingen weg. Dit blijkt ook uit het focusgroepinterview met de leerlingen. Over *Muziek luisteren met oortjes in* zijn de leerlingen meer verdeeld, sommigen vinden dit prettig, anderen juist niet. De regel *Eigen rommel opruimen* wordt gedragen door het grootste deel van de leerlingen. In het focusgroepinterview werd wel benoemd dat leerlingen het prettig vinden als leerkrachten met een afvalbak rondgaan. Enkele teamleden gaven in de teamenquête aan dat ze de regels *Petten/ mutsen af* en *Tassen op de grond* wel zouden willen afschaffen. In het focusgroepinterview met zes collega's bleek dat zij unaniem alle regels wilden behouden.

In figuur 5.1 is overzichtelijk het antwoord op deelvraag 1 te zien.

Regel	Gedragen door meerderheid leerlingen?	Gedragen door meerderheid team?	Gedragen door focusgroep team?
In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen)	Nee	Ja	Ja
Tassen op de grond	Nee	Deels	Ja
Eigen rommel opruimen	Ja	Ja	Ja
Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)	Deels	Ja	Ja
Pet/ muts af als je binnen bent	Nee	Deels	Ja

Figuur 5.1: Antwoord deelvraag 1

5.1.2 Beantwoording deelvraag 2

Welke nieuwe aularegels worden vastgelegd om te visualiseren en te bespreken met de leerlingen?

De focusgroep van collega's heeft de meningen van de leerlingen en de teamleden naast elkaar gelegd en afgewogen. De leerlingen zijn bevraagd en hebben hun stem laten horen (Kienhuis, 2008), maar de focusgroep heeft toch besloten om haar eigen mening zwaarder te laten tellen in het belang van overzichtelijkheid en veiligheid. In paragraaf 2.1 beschrijf ik dat betrokkenheid van leerlingen van belang is. De bereidheid van leerlingen om zich eraan te houden is groter is als ze bij het opstellen

ervan hebben meegedacht. Omdat de focusgroep andere keuzes gemaakt heeft, is de leerlingbetrokkenheid bij de regels verkleind. Het is daarnaast van belang dat een leerling weet waarom een bepaalde regel nodig is (Jeninga, 2008). De mentoren hebben dit in de groepen uitgelegd en ook tijdens de auladiensten is dit naar de leerlingen uitgedragen.

Uiteindelijk zijn de volgende regels op papier gezet en geborgd in de teamvergadering (antwoord deelvraag 2):

1. **We houden de aula netjes**
Ruim je rommel op en zet stoelen terug als de pauze klaar is
2. **We zijn rustig**
Muziek luisteren met oortjes in, niet gillen en schreeuwen
3. **We houden de aula overzichtelijk**
Tassen op de grond, geen dubbele rijen aan de tafels
4. **We tonen respect voor elkaar**
Niet pesten, petten en mutsen af, we maken geen foto's of filmpjes
5. **We blijven op de afgesproken plaatsen**
Blijf in de aula of buiten, niet in de gangen of hal

Omdat deze regels niet allemaal gedragen worden door de leerlingen, was het van belang om goed uit te leggen aan de leerlingen waarom er toch voor deze opzet gekozen is.

5.1.3 Beantwoording deelvraag 3

In hoeverre worden de nieuwe regels die gelden tijdens de pauzes in de aula nageleefd door de leerlingen?

Tijdens de looptijd van dit onderzoek zijn de nieuwe regels in de aula gevisualiseerd door middel van posters die door leerlingen zelf gemaakt zijn. Voordeel hiervan is dat de leerlingen echt zelf betrokken zijn bij het visualiseren van de regels, waardoor ze beter gedragen worden (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2003; Jeninga, Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkboek voor het primair onderwijs, 2008), zie ook hoofdstuk 2.

Het visualiseren heeft ervoor gezorgd dat de meeste regels beter gekend zijn door de leerlingen én ook beter nageleefd worden. De uitzondering hierop is de regel *Tassen op de grond*, deze wordt juist minder goed gekend en nageleefd dan vóór de interventie. Wellicht komt dat omdat deze regel door veel leerlingen liever afgeschaft wordt. Toch houdt zich, gebaseerd op de observaties, 98,8% van de leerlingen zich wel aan deze regel. Uit de observaties blijkt dat de regel *In de aula blijven* beter wordt nageleefd, voor de interventie was dit 84,5%, erna 86,7%. Dit is echter wel het laagste percentage, hier kan nog meer winst behaald worden.

De grootste winst is behaald op de regel *Eigen rommel opruimen*. Voor de interventie bleek uit de observaties dat 79,4% zich hier aan hield, na de interventie was dit 93,6%. Als oorzaak hiervan kan ik stellen dat het rondlopen met de afvalbakken een groot positief effect heeft, goed voorbeeldgedrag van leerkrachten (Nelis & Van Schark, 2014).

5.2 Beantwoording onderzoeksvraag

Wat is het effect van het visualiseren en bespreken van de nieuw op te stellen aularegels op het naleven van deze regels door de leerlingen van mijn school?

Leerlingen houden zich, doordat de regels zijn besproken, gevisualiseerd en zichtbaar opgehangen in de aula, beter aan het grootste gedeelte van de opgestelde vijf regels. Met name het zich houden aan de regel *Eigen rommel opruimen* is duidelijk verbeterd. Dit is toe te schrijven aan het visualiseren en verduidelijken van de regels, maar ook aan de samenwerking tussen team en leerlingen door het rondlopen met de afvalbakken. De andere regels laten allemaal een lichte verbetering zien wat betreft naleving, behalve de regel *Tassen op de grond*. Deze regel zal dus beter aangeleerd dienen te worden (Savage, Lewis, & Colles, 2011, Blonk et al. 2014).

5.3 Aanbevelingen

Tijdens het onderzoek zijn er veel gesprekken gevoerd over de aularegels. Het verdient aanbeveling om deze open communicatie vast te houden, ook als het gaat over andere zaken en vernieuwingen. Uit onderzoek op middelbare scholen in Connecticut (Fallon, McCarthy, & Hagermoser Sanetti, 2014) met betrekking tot het invoeren van SWPBS blijkt dat leerkrachten het moeilijk vinden om regels duidelijk te definiëren en deze goed aan te leren aan de leerlingen. Naar mijn mening helpt overleggen en discussiëren binnen het team goed om tot een gezamenlijk standpunt te komen. Hierbij is het wel van belang dat er een veilige sfeer is waarin iedereen zijn eigen mening kan geven en dat er niet alleen geluisterd wordt naar wát er gezegd wordt, maar ook hóe dat gedaan wordt. Door het voeren van een generatieve dialoog (Keursten & Frijters, 2002) is het mogelijk om op een positieve manier te communiceren en hier iets uit op te bouwen.

Voor het samen schoonhouden van de aula is het een optie om een leerkracht samen met een of meer leerlingen het vuil te laten ophalen, de leerlingen volgens schema. Dit verhoogt wellicht het draagvlak. Het positief bekrachtigen mag ook nog meer duidelijk in beeld gebracht worden. Leerkrachten kunnen elkaar hierin stimuleren.

Partnerschap met ouders en andere betrokkenen is één van de pijlers van SWPBS (Leeuwen, Albrecht, & Vinkenvleugel, 2012). Dit zou in het kader van de aularegels nog beter uitgewerkt kunnen worden. Nu zijn de ouders voornamelijk geïnformeerd, maar er is niet actief naar hun mening gevraagd terwijl ze die wellicht wel kwijt zouden willen.

Het verzamelen en gebruiken van data is nog een belangrijke pijler van SWPBS (Goei et al., 2011). Tijdens dit onderzoek is gericht data verzameld en dan blijkt dat aannames die er van tevoren waren in de praktijk niet altijd kloppen. Dit gegeven zouden we vaker kunnen gebruiken; vaak gehoorde uitspraken als “Hij komt altijd te laat”, “Zij is heel vaak afgeleid” en “Hij zit de hele tijd te kletsen” blijven al dan niet overeind als dit echt getoetst wordt met data. Enquêtes en gerichte observaties kunnen hierbij helpen.

Tijdens het focusgroepinterview met de leerlingen 1 (bijlage 4) kwam naar voren dat zij de inrichting van de aula op een aantal punten graag anders zouden zien. Ook zouden ze meer faciliteiten willen hebben om de pauzes op een gezellige manier door te brengen. Ook teamleden hebben dit aangegeven. Hier wordt door een werkgroep verder invulling aan gegeven.

6 Evaluatie en reflectie

6.1 Reflectie op het onderzoek

Tijdens het voorbereiden en uitvoeren van mijn onderzoek en het schrijven van het bijbehorende onderzoeksverslag heb ik veel nagedacht over hoe ik het geheel zou aanpakken. Ik vond het met name moeilijk om voor mezelf een juiste structuur te bepalen om het geheel op papier te zetten. In mijn hoofd had ik al vrij snel op een rijtje wat ik wilde gaan doen, namelijk uitzoeken hoe de regels in de aula beter nageleefd kunnen worden. Maar een van de eerste stappen, het formuleren van een duidelijke en concrete onderzoeksvraag, heeft me heel wat hoofdbreken gekost. Uiteindelijk ben ik er, met behulp van gesprekken en feedback van begeleider en kritische vrienden, wel uitgekomen. Deze kritische vrienden hebben me ook ondersteund in het verdere proces; het is prettig om te overleggen en kritische vragen en opmerkingen te krijgen over iets waarvan je zelf denkt dat het wel helder is.

Tijdens teamvergaderingen heb ik adviezen en richtlijnen over het positief omgaan met leerlingen besproken met het team. Hierop werd positief gereageerd. Afgelopen jaren hebben we binnen het team meerdere malen de discussie gehad in hoeverre we de leerlingen moeten “pamperen” als het gaat om het opruimen van de rommel in de aula. Sommige collega’s waren van mening dat je ze daarbij moet helpen in de vorm van rondlopen met een afvalbak, anderen vonden dat de leerlingen hun rommel zelf moeten opruimen. Door het benadrukken van het gezamenlijke doel en waarde “We houden de aula netjes” (Blonk et al., 2014), kwamen we tot de conclusie en het besluit dat het rondlopen met een afvalbak op dit moment de beste manier is om de leerlingen te stimuleren de aula netjes te houden. Ik vind het vooral positief dat we dit gezamenlijk besloten hebben en in de teamvergadering geborgd, zodat het team daarop terug kan vallen in eventuele latere discussies.

Naast het bespreken in de teamvergaderingen is het regelmatig voorgekomen dat collega’s informeel het gesprek met mij aangingen over de aularegels. Dit leverde vaak interessante gesprekken op, waarin ik kon uitleggen waarom ik bepaalde keuzes heb gemaakt bij de uitvoering van het onderzoek. Hieruit bleek dat het onderwerp “leeft” onder de collega’s.

Door het informeren van het team over het positief omgaan met de aularegels heb ik getracht de kennis van het team over dit onderwerp te vergroten. In dit onderzoek heb ik niet gemeten of de daadwerkelijke omgang met de leerlingen ook positiever verloopt. Het zal een goede aanvulling zijn om dit nog wel te doen. Het blijft echter moeilijk om dit exact te meten. De meest objectieve manier is naar mijn mening het doen van meerdere observaties van het leerkrachtgedrag in de aula, wat in het kader van dit onderzoek niet haalbaar is omdat het niet aansluit bij mijn rol binnen het team. Ik ben leerkracht en mentor en geen leidinggevende of begeleider.

De directie was meteen enthousiast over mijn voorstel om het probleem van de aularegels aan te pakken en ook vanuit het team kreeg ik veel positieve reacties. Vrijwel iedereen heeft de enquête ingevuld en er waren meerdere collega’s die verder met mij mee wilden denken over dit onderwerp. Ook vanuit de leerlingen kwam er veel respons, wat mede te danken is aan welwillende mede-mentoren. Daarnaast heb ik 29 leerlingen mogen interviewen en nader naar hun mening mogen vragen, wat ik erg prettig vond omdat zij tenslotte degenen zijn die het direct betreft. (B2.2: Samenwerkend leren).

In het onderzoek ging ik uit van een sterke betrokkenheid van leerlingen. Ik vind het prettig om met leerlingen te overleggen over wat zij graag willen; dit doe ik in de klas ook regelmatig en ik merk dat dat goed werkt. Uit de theorie van hoofdstuk 2 blijkt ook dat leerlingen beter achter regels en beslissingen staan als ze er zelf over hebben meegedacht. De focusgroep van collega’s besloot echter

dat bepaalde regels, waar veel leerlingen niet achter stonden, toch gehandhaafd blijven. Hierdoor voelde ik mij, en de leerlingen, niet helemaal serieus genomen. Cauffman & Van Dijk (2014) beschrijven dit als een mandaat, ik had blijkbaar niet het mandaat om de veranderingen die ik wilde doorvoeren ook daadwerkelijk op die manier te doen. Een volgende keer zal ik van tevoren bespreken dat als ik iets onderzoek, alle resultaten op waarde geschat dienen te worden en niet alleen de eigen mening van teamleden.

In dit onderzoek heb ik me beperkt tot de regels in de aula, hoewel ik in het begin veel groter dacht en wilde werken. Ik wilde de aula veranderen, mooier aankleden, andere voorzieningen treffen voor leerlingen die minder gedijen in een volle aula (A1: Visie op inclusie en waarderen van diversiteit). Dit bleek in deze korte tijd niet haalbaar. Daarom is het van belang om na afronding van dit onderzoek verder te gaan met dit onderwerp, dat heb ik de leerlingen toegezegd. Zij hebben veel ideeën aangedragen om de aula leuker en gezelliger te maken en hier ga ik zeker verder mee aan de slag. Dit onderzoek was met name relevant voor en toegespitst op mijn school. Draagvlak creëren voor regels en hier positief mee omgaan is echter is wel degelijk toepasbaar in andere situaties, zowel op school als thuis en in de samenleving.

6.2 Reflectie op mijn eigen leerproces

Door het doen van dit onderzoek is mijn reflectief onderzoekende houding vergroot. Ik neem niet alles zomaar aan maar probeer uit informatie voor mij belangrijke aspecten te halen en deze naar mijn eigen waarden te beoordelen. Ik ben nu beter in staat om mijn kennis over bepaalde onderwerpen te verdiepen omdat ik beter weet waar ik informatie kan vinden en deze informatie ook beter op waarde kan schatten. In het begin van de opleiding las ik nog heel erg veel, nu beperk ik me tot de stukken waarvan ik denk dat ik ze daadwerkelijk kan en zal gebruiken. Ik heb mezelf bewust aan het werk gezet op bepaalde momenten door weloverwogen te stoppen met lezen en denken en aan de slag te gaan met schrijven. Het hielp me dat dit ook daadwerkelijk resultaat opleverde waarmee ik verder kon. Dit bleek voor mij eveneens een prettige manier van werken, een eyeopener!

Ik neem nu regelmatig bewust de rol van onderzoeker aan. Niet alleen in het kader van dit praktijkgerichte onderzoek, maar ook in de dagelijkse onderwijspraktijk. Als ik met een collega een gesprek heb over het gedrag van een bepaalde leerling, stel ik vrijwel automatisch vragen als “Wanneer doet hij dan zo?”, “Wat gebeurde er vooraf?” en “Wat heb jij zelf gezegd of gedaan?”. Dit soort vragen stel ik mezelf ook als ik tegen een probleem of uitdaging aanloop. Ik kijk verder dan alleen het gedrag in een bepaalde situatie; ik probeer door gebruik te maken van het ecologisch model (Meersbergen, E. van & Jeninga, J., 2012) uit te zoeken waar het vandaan komt en hoe het tot stand komt (A3: Authentiek functioneren). Mijn probleemoplossende vermogens zijn hierdoor groter geworden en mijn professioneel handelen verbeterd. Ik let minder op de buitenkant en verdiep me meer in achtergronden dan voorheen. Ik probeer daarbij ook zoveel mogelijk concrete data te verzamelen en die niet meteen te interpreteren, maar eerst op een rijtje te zetten. Soms denk je vanuit een bepaald onderbuikgevoel te weten waarom dingen gebeuren, terwijl als je echt kijkt, observeert en onderzoekt, dit wellicht een andere reden heeft.

Als onderzoeker heb ik met name geleerd om vanuit structuur te werken. Wat wil ik onderzoeken? Hoe ga ik dat precies formuleren? Welke theorieën heb ik nodig om tot goede conclusies te komen (B1: Kritisch toepassen van kennis). Als denker ben ik vooral veel bezig geweest met lezen en uitzoeken, maar nu start ik mijn werk vaker door te doen; gewoon beginnen met de informatie die ik al heb en dan kijken waar het precies naartoe leidt. Anders was ik nu waarschijnlijk nog bezig met denken en lezen.

Natuurlijk komt het nog steeds voor dat ik niet genoeg informatie kan verzamelen over een bepaalde situatie. Dan zal ik toch de juiste keuzes moeten maken in de omgang hiermee. Wat ik vooral geleerd heb, is dit met zo min mogelijk oordelen te doen. Leerlingen, collega's en ouders willen allemaal het beste voor de leerling en/of zichzelf, maar dit is niet altijd datgene wat ik zelf het beste vind. We denken niet allemaal op dezelfde manier. Toch zullen we moeten samenwerken (competentie 5 en 6: competent in samenwerking met collega's en met de omgeving van de school) om het voor de leerling zo prettig mogelijk te maken op school en te zorgen voor een passend toekomstperspectief (A2: Normatieve professionaliteit).

In de samenwerking met leerling en ouders ben ik de professional en draag ik zorg voor een plan waarin voor alle betrokkenen haalbare doelen gesteld worden (B2.1: Gerichtheid op ontwikkelingsmogelijkheden). Hierover communiceer ik met de belanghebbenden. Dit heb ik ook gedaan tijdens mijn onderzoek; communiceren over welke meningen gegeven zijn, uitleggen dat niet iedereen dezelfde gedachten heeft maar wel proberen om dit alles op zo'n manier uit te werken dat het voor iedereen haalbaar is. Dit communiceren doe ik zowel in gesprekken als schriftelijk. Daarbij sta ik open voor vragen of opmerkingen van anderen over bepaalde keuzes die ik gemaakt heb in mijn werk. Tijdens het onderzoek ontstond bijvoorbeeld een discussie of collega's in de aula wel of niet zouden rondlopen om vuil op te halen. Sommige collega's vonden dit niet nodig, eigen rommel opruimen vonden zij de verantwoordelijkheid van de leerlingen zelf. Maar omdat ik kon uitleggen dat het beter is om te kijken naar het hogere doel (competentie 2: Orthopedagogisch competent in de omgang met leerlingen), namelijk een schone aula, en we dit het beste kunnen bereiken als we daar samen aan werken (competentie 5: competent in samenwerking met collega's), raakten deze collega's overtuigd van het nut van deze actie. Aan de leerlingen heb ik, samen met mijn collega-mentoren, ook duidelijk uitgelegd dat het opruimen van de rommel een gezamenlijke actie is. Het team helpt, maar de leerlingen moeten dit zelf ook doen.

Het onderzoeken van processen in de onderwijspraktijk ben ik steeds interessanter gaan vinden. Waarom gaan dingen zoals ze gaan? Kan dat beter, anders? Ik ben er geen voorstander van om te vernieuwen om het vernieuwen, soms is het prettiger om alles bij het oude te laten. Als echter in de praktijk blijkt dat bepaalde methodes niet meer werken, is het zaak om te bekijken hoe het beter kan (CEN-thema Denken in mogelijkheden). Voor mijn onderzoek heb ik gebruik gemaakt van vragenlijsten via Google Formulieren. Dit programma werkt erg prettig en gebruiksvriendelijk. Naar aanleiding hiervan zijn enkele collega's dit programma ook gaan gebruiken, bijvoorbeeld voor het inventariseren van sociale verhoudingen onder leerlingen. Een mooie praktische leeruitkomst voor mezelf en het team, waarmee we het verzamelen van data voor iedereen makkelijker maken. Dit is een goede stap in het verbeteren van de onderzoekende houding van het team, en het vergroten van die van mezelf (B2.3: Onderzoekend handelen).

In mijn POP van december 2013 omschreef ik dat ik me meer gepland wilde gaan bezighouden met professionalisering. Een onderzoek is niet uit te voeren zonder planning en ik heb goed doordacht wat ik precies wilde en hoe. Ik wil deze houding graag blijven aannemen, niet meer "zomaar" iets doen maar bedenken waar ik naartoe wil als leerkracht en professional.

In de toekomst zou ik de mogelijkheden willen onderzoeken van het daadwerkelijk invoeren van SWPBS binnen onze school. Ik heb er nu al een beetje aan kunnen "proeven" en de manier van denken en werken die hierbij hoort vind ik erg prettig. Het is namelijk schoolbreed en het is de bedoeling om als team samen aan de slag te gaan met gezamenlijke waarden, van waaruit verder gewerkt wordt. Op dit moment wordt er binnen onze school veel gewerkt aan onderwijsvernieuwingen op het gebied van taal en rekenen en ik voel me soms nog een roepende in de woestijn als ik opper dat we ook zouden kunnen vernieuwen op het gebied van gewenst gedrag. Het team heeft door mij ook al kunnen snuffelen aan SWPBS, dus wie weet...

Geraadpleegde literatuur

- Andriessen, D., Onstenk, J., Delnooz, P., Smeijsters, H. & Peij, S. (2010). *Gedragscode praktijkgericht onderzoek voor het hbo. Gedragscode voor het voorbereiden en uitvoeren van praktijkgericht onderzoek binnen het Hoger Beroepsonderwijs in Nederland*. Den Haag: HBO Raad.
- Billen, G. (2006). *Een school met goede afspraken*. Anwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Blonk, A., Das, T., Haasen, M., Hoetmer, H. & Wichers-Bots, J. (2014). *SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Bogdashina, O. (2005). *Communication Issues in Autism and Asperger Syndrome. Do we speak te same language?* London: Jessica Kingsley Publishers.
- Bolhuis, S. (2009). *Leren en veranderen*. Bussum: Coutinho.
- Cauffman, L. & van Dijk, D. J. (2014). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Centrum School en Veiligheid*. (2014, juli 17). Opgehaald van http://www.schoolenveiligheid.nl/artikel/-/asset_publisher/yD5jULECg2gc/content/gedragsregels-op-scho-6?p_p_auth=IV0d7YB6&redirect=http%3A%2F%2Fwww.schoolenveiligheid.nl%2Fgedrag-en-kleding%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_1mC9GB5tb9zm%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_st
- Crone, E. (2008). *Het puberende brein. Over de ontwikkeling van de hersenen in de unieke periode van de adolescentie*. Amsterdam: Promotheus - Bert Bakker.
- De Groot, F. (2004). Bekrachten, bekrachtigen en nog eens bekrachtigen. Back to basics: positieve bekrachtiging. *Gedragstherapie*(37), 61-66.
- Delfos, M. (2004, April). Overontwikkelen: eisen en verwennen. *De wereld van het jonge kind*, 239-242.
- Fallon, L., McCarthy, S. & Hagermoser Sanetti, L. (2014). School-wide Positive Behavior Support (SWPBS) in the Classroom: Assessing Perceived Challenges to Consistent Implementation in Connecticut Schools. *Education and treatment of Children*(37), 1-24.
- Feuerborn, L. L., Wallace, C. & Tyre, A. D. (2013). Gaining Staff Support for Schoolwide Positive Behavior Supports: A Guide for Teams. *Beyond Behavior*, 27-34.
- Frey, N. (2011). *The Effective Teacher's Guide: 50 Ways to Engage Students and Promote Interactive Learning*. New York: The Guilford Press.
- Goei, S. L., Nelen, M., van Oudheusden, M., de Bruïne, E., Piscaer, D., Roozeboom, C., Blok, R. (2011). Omgaan met gedragsproblemen in het onderwijs: SWPBS. *Remediaal*(2), 12-21.
- Golly, A. & Sprague, J. (2012). *Positive Behavior Support - Goed gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. Huizen: Uitgeverij Pica.
- Groot, F. de (2004). Bekrachten, bekrachtigen en nog eens bekrachtigen. *Gedragstherapie*(37), 61-66.
- Harinck, F. (2010). *Basisprincipes praktijkonderzoek*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.
- Hersenstichting Nederland. (2011, maart). Puberhersenen in ontwikkeling. (W. Munneke, Red.) Den Haag: Drukkerij Tesink, Zutphen. Opgehaald van <https://www.hersenstichting.nl/webwinkel/producten/brochure-puberhersenen-in-ontwikkeling>

Hiemstra, K., Sanders, M., & Schafrat, W. (2013). *Nieuw licht op gedragsproblemen. De interactionele benadering werkend in de school*. Utrecht/ Den Bosch: APS en KPC groep in opdracht van het Ministerie van OCW.

Horeweg, A. (2014). *Gedragsproblemen in de klas. Een praktisch handboek*. Tiel: LannooCampus.

Jeninga, J. (2008). *Professioneel omgaan met gedragsproblemen. Praktijkboek voor het primair onderwijs*. Baarn: HBUitgevers.

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsmma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek. Een handreiking voor leraren*. Utrecht/ Zutphen: ThiemeMeulenhoff.

Keursten, P. & Frijters, M. (2002). Leren van de toekomst. In M. Rondeel, & S. Wagenaars, *Kennis maken. Leren in gezelschap* (pp. 79-100). Schiedam: Scriptum.

Kienhuis, J. (2008). De stem van de leerlingen. Oplossingsgericht werken: basis voor dialoog en participatie. In J. v. Swet, H. Van Huijgevoort, F. Cornelissen, J. Kienhuis, K. Smeets, Vloet, & K., *De stem van de leerlingen. Oplossingsgericht werken: basis voor dialoog en participatie*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.

Kuijk, J. van & Rens, C. (2013). *Positief met en over PBS. Op weg van een aparte aanpak naar integratie*. Nijmegen/ Amsterdam: ITS Radboud Universiteit/ Kohnstasmm Instituut .

Lange, R. de, Schuman, H. & Montesano Montessori, N. (2011). *Praktijkgericht onderzoek voor reflectieve professionals*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Leeuwen, E. v., Albrecht, G. & Vinkenvleugel, M. (2012). Schoolwide Positive Behavior Support (SWPBS): een succesvolle aanpak van gedrag op school - een beschrijving van de aanpak en richtlijnen voor interpretatie. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*(51), 432-442.

Maas, B. (2008). Een vijandelijke overname in het VO en MBO. In M. Borst, T. Dorelijers, B. Maas, R. Schaap, G. Taghon & B. van Velthooven, *Oppositieel & Opstandig gedrag in het voortgezet onderwijs*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Måhlberg, K. & Sjöblom, M. (2008). *Oplossingsgericht Onderwijzen. Naar een gelukkiger school!* Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Meersbergen, E. v., & Blonk, A. (2011). Gedragsinterventies: wat doen we en doen we het goede? *Zorgbreed*(31), 13-17.

Mönks, F., & Knoers, A. (2009). *Ontwikkelingspsychologie. Inleiding tot de verschillende deelgebieden*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.

Nelis, H., & Van Schark, Y. (2014). *Puberbrein binnenstebuiten. Wat beweegt jongeren van 10 to 25 jaar?* Utrecht/ Antwerpen: Kosmos Uitgevers.

Overveld, K. v. (2014). *Groepsplan Gedrag. Planmatig werken aan passend onderwijs*. Hendrik-Ido-Ambacht: Uitgeverij Pica.

Pameijer, N. & van Beukering, T. (2008). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor de intere begeleider. Samen met leraar, ouders en kind aan de slag*. Leuven : Uitgeverij Acco.

Prinsen, H. & Terpstra, K. (2009). *Pubers van nu! Praktijkboek voor iedereen die met pubers werkt*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.

Rosen, L. (2005). *School Discipline: Beste Practices for Administrators*. Thousand Oaks, California: Corwin Press.

Savage, C., Lewis, J. & Colles, N. (2011). Essentials for Implementation: Six years of School Wide Positive Behaviour Support in New Zealand. *New Zealand Journal of Psychology*, 40(1), 29-37.

Schoolwide PBS. (2015, februari 24). Opgehaald van <http://www.swpbs.nl/swpbs>

en, V. P. (1984). Naar een verwetenschappelijking van de praktijk. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*(XXIII), 162-180.

Taghon, G. (2008). Omgaan met agressie in onderwijs en opvoeding. In M. Borst, T. Dorelijers, B. Maas, R. Schaap, G. Taghon & B. van Velthoven, *Oppositioneel & Opstandig gedrag in het voortgezet onderwijs*. Antwerpen - Apeldoorn: Garant.

Verhoeven, N. (2007). *Wat is onderzoek? Praktijkboek methoden en technieken voor het hoger onderwijs*. Den Haag: Boom Onderwijs.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2003). *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Wienke, D. & Messing, C. (2010). Omgaan met grensoverschrijdend pubergedrag in het onderwijs. Een veilig pedagogisch schoolklimaat in het voortgezet onderwijs. *Jeugd en Co Kennis*(3), 8-18.

Yperen, T. v. (2010). Wat werkt en wat niet. *Jeugd en Co Kennis*.

Observatieformulier pauzes

Datum: _____

Ingevuld door: _____

Pauze (vink aan)

Aantal leerlingen in de aula: _____

- ☐ Ochtendpauze (10.10 uur – 10.25 uur)
- ☐ Middagpauze deel 1 (12.05 uur – 12.20 uur)
- ☐ Middagpauze deel 2 (12.20 uur – 12.35 uur)
- ☐ Middagpauze (14.15 uur – 14.30 uur)

Hoeveel leerlingen vertonen onderstaand gedrag in de pauze in de aula? Elke keer dat je een leerling het gedrag ziet vertonen: turven (ook al is het misschien meerdere keren dezelfde leerling).

Gedrag	Aantal leerlingen (turven)	Totaal aantal (getal)
Tas op tafel		
Pet op houden		
Vuil laten liggen		
In de gang lopen/ op wc blijven		
Muziek hard (zonder oortjes)		
Ander opvallend gedrag, namelijk		

Pauze in de aula

*Vereist

1. Ben je een jongen of een meisje? * Markeer slechts één ovaal.

☐ Jongen

☐ Meisje

2. In welk leerjaar zit je? * Markeer slechts één ovaal.

☐ 1

☐ 2

☐ 3

☐ 4

☐ 5

3. Waar ben je in de ochtendpauze (10.10 - 10.25)?

* Markeer slechts één ovaal.

☐ Altijd in de aula

☐ Altijd buiten op het plein

☐ De ene keer binnen, de andere keer buiten

☐ Een deel van de pauze binnen en een deel van de pauze buiten

4. Waar ben je in de lunchpauze (12.05 - 12.35)?

* Markeer slechts één ovaal.

☐ Altijd in de aula

☐ Altijd buiten op het plein

☐ De ene keer binnen, de andere keer buiten

☐ Een deel van de pauze binnen en een deel van de pauze buiten

5. Waar ben je in de middagpauze (14.15 - 14.30)?

* Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Altijd in de aula
- ☐ Altijd buiten op het plein
- ☐ De ene keer binnen, de andere keer buiten
- ☐ Een deel van de pauze binnen en een deel van de pauze buiten
- ☐ Anders:

6 Hoe vind je de sfeer in de aula? (meerdere antwoorden mogelijk)

* Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Gezellig
- ☐ Ongezellig
- ☐ Druk
- ☐ Rustig
- ☐ Ontspannen
- ☐ Onduidelijk
- ☐ Overzichtelijk
- ☐ Anders:

7. Ken je deze regel? *

In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen)

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Een beetje

8. Ken je deze regel? *

Tassen op de grond

Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
- ☐ Nee
- ☐ Een beetje

9. Ken je deze regel? * Eigen rommel opruimen
Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

10. Ken je deze regel? *

Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)
Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

11. Ken je deze regel? * Pet/ muts af als je binnen bent
Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

12. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen)
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

13. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Tassen op de grond
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

14. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Eigen rommel opruimen
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

15. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

16. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Pet/ muts af als je binnen bent Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

17. Is er misschien een regel die van jou weg mag? Zo ja, welke dan? *

.....

.....

.....

.....

.....

18. Is er misschien een regel die jij er wel bij zou willen hebben? Zo ja, welke dan? *

.....

.....

.....

.....

.....

19. Heb je een tip om het pauzeren in de aula leuker of gezelliger te maken? *

.....

.....

.....

.....

.....

20. Zou je in een groepje mee willen praten over de pauzes? * Markeer slechts één ovaal.

☐ Nee

☐ Ja

21. Heb je bij de vorige vraag JA geantwoord, vul dan hieronder je naam en klas in.

.....

.....

.....

.....

.....

Pauze in de aula

*Vereist

1. Ben je een jongen of een meisje? * Markeer slechts één ovaal.

☐ Jongen
☐ Meisje

2. In welk leerjaar zit je? * Markeer slechts één ovaal.

☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5

3. Ken je deze regel? *

In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen) Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

4. Ken je deze regel? *

Tassen op de grond Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

5. Ken je deze regel? * Eigen rommel opruimen Markeer slechts één ovaal.

☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

6. Ken je deze regel? *

Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3) Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

7. Ken je deze regel? * Pet/ muts af als je binnen bent Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
☐ Nee
☐ Een beetje

8. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen) Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

9. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Tassen op de grond
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

10. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Eigen rommel opruimen Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

11. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3) Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

12. Geef aan hoe vaak je je aan deze regel houdt. *

Pet/ muts af als je binnen bent Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

Bijlage 4 – Focusgroepinterview leerlingen 1

Groep 1 – 14 leerlingen

Welke regel vind je belangrijk?

- Schoonhouden
- Iedereen zijn eigen stoel aanschuiven als de pauze afgelopen is
- Zelf rotzooi opruimen zodat niet iemand anders het hoeft te doen
- Niet gooien met spullen
- Geen eten gooien
- Minder vechten
- Rustig doen, niet schreeuwen

Wat vind je ervan dat juffen of meneren rondgaan met bak?

Allemaal vinden ze dat het zo moet blijven

Niet naar binnen en buiten 2

Juist wel (toen die regel er was, was het vervelend) 9

Leraren moeten beter opletten wat er gebeurt, als er bijv. een pakje gegooid wordt moet degene die het gedaan heeft opruimen. Teveel leraren is ook weer niet nodig en camera's is overdreven.

Van elkaar afblijven en eerlijk zijn. Geen racisme. Niet schelden. (je kunt dit toch niet voorkomen)

Niemand buitensluiten. Geen wapens.

Regel top 3 – moeten blijven

1. In aula blijven 3
2. Eigen rommel opruimen 14
3. Geen harde muziek draaien 14
4. Pet/ muts af 1

Welke regels moeten weg:

1. Tas op de grond 14
2. In aula blijven 9
3. Geen harde muziek draaien 0
4. Pet/ muts af 13

Aanpassingen

- Tv waarop staat welke uitval er is
- Eerstejaars auladienst laten doen
- Meer kleuren
- Fijnere stoelen (zachter)
- Hoge tafels terug
- Banken (in één hoek)
- Tv met geluid
- Waterautomaat
- Snoepautomaat
- In de pauze even naar de Jumbo (van het plein af mogen)
- Muziek draaien
- Meer prullenbakken
- Nieuwe tafels

Groep 2 - 15 leerlingen

Regels in de aula

- Heen en weer buiten en binnen.
- Staan is toegestaan (niet alleen zitten)
- Wel roepen (in de klas moet ik al zoveel stil zijn)
- Iedereen eigen afval opruimen
- Waarom maken de schoonmakers de aula niet schoon?
- Van elkaars spullen afblijven
- Niet uitschelden
- Niet pesten
- Niet met eten gooien

Regels blijven

- Geen foto's maken (eerst toestemming vragen)
- In de aula blijven 0
- Tassen op de grond 0
- Eigen rommel opruimen 12
- Muziek luisteren met oortjes 4
- Pet/ muts af 0

Regels afschaffen:

- Geen foto's maken 11
- In de aula blijven 15
- Tassen op de grond 15
- Eigen rommel opruimen 3
- Muziek luisteren oortjes 11
- Pet/ muts af 15

Aanpassingen in de aula

- Magister op telefoon
- Hoekbank
- Tv met zenders
- Snoepautomaat
- Beeldscherm met uitval
- WIFI!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!
- Warme dranken verkopen (koffie, chocomel)
- Klein voetbalveldje (binnen?)
- Nieuwe tafels
- Lekkere stoelen (geen harde stoelen)
- Lichtere kleur vloer
- Nieuwe verwarming
- Ander drinken (ijsthee, chocomel, energydrink)
- Slushpuppy en milkshake apparaat
- Vrolijkere kleuren (nu is het saai)
- Nieuwe prullenbakken
- Ipads of spelcomputer om spelletjes te doen
- Airco als het in de zomer erg warm is

Bijlage 5 – Focusgroepinterview leerlingen 2

Aan dit focusgroepinterview nemen 12 leerlingen deel.

Ken je de aularegels beter dan voorheen?

Ja	8x
Nee	1x
Ik kende de regels al goed	2x

Houd je je aan de regels?

Ja, altijd	9x
Soms	3x
Nee	-

Wat heeft je geholpen om je aan de regels te houden?

- De posters met regels (9x genoemd)
- Leraren die langs kwamen met prullenbak (11x genoemd)
- De regels zijn duidelijk uitgeschreven (6x genoemd)
- De plaatjes behorende bij de regels, gemaakt door leerlingen (5x genoemd)

Gedrag en regels tijdens de pauzes

*Vereist

1. Wat is je functie op school? * Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Groepsleerkracht
- ☐ Vakleerkracht
- ☐ Onderwijs Ondersteunend Personeel
- ☐ Anders

2. Hoe vaak ben je tijdens de ochtendpauze (10.10 - 10.25 uur) in de aula aanwezig? *
Markeer slechts één ovaal.

- ☐ 1x per week
- ☐ 2-3x per week
- ☐ 4-5x per week
- ☐ Nooit

3. Hoe vaak ben je tijdens de lunchpauze (12.05 - 12.35 uur) in de aula aanwezig? *
Markeer slechts één ovaal.

- ☐ 1x per week
- ☐ 2-3x per week
- ☐ 4-5x per week
- ☐ Nooit

4. Hoe vaak ben je tijdens de middagpauze (14.15- 14.30 uur) in de aula aanwezig? *
Markeer slechts één ovaal.

- ☐ 1x per week
- ☐ 2-3x per week
- ☐ 4-5x per week
- ☐ Nooit

5. Wat is je algemene indruk van de sfeer tijdens de pauzes in de aula? (meerdere antwoorden mogelijk) *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Rustig
- ☐ Gezellig
- ☐ Druk
- ☐ Ongeorganiseerd
- ☐ Goede sfeer
- ☐ Onrustig
- ☐ Onduidelijk
- ☐ Overzichtelijk
- ☐ Ontspannen
- ☐ Ongezellig
- ☐ Anders:

6. Geef aan op de schaal hoe belangrijk je de volgende regel vindt: *

In de aula blijven (niet in de gangen of op toilet blijven hangen) Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Totaal onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Heel belangrijk

7. Geef op de schaal aan hoe belangrijk je de volgende regel vindt: *

Tassen op de grond
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Totaal onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Heel belangrijk

8. Geef op de schaal aan hoe belangrijk je de volgende regel vindt: *

Eigen rommel opruimen Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Totaal onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Heel belangrijk

9. Geef op de schaal aan hoe belangrijk je de volgende regel vindt: *

Muziek luisteren met oortjes in (geen harde geluiden uit telefoon of MP3)
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Totaal onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Heel belangrijk

10. Geef op de schaal aan hoe belangrijk je de volgende regel vindt: *

Pet/ muts af als je binnen bent
Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Totaal onbelangrijk	☐	☐	☐	☐	☐	Heel belangrijk

11. Is er een regel die wat jou betreft weg mag? Zo ja, welke dan? *

.....

.....

.....

.....

.....

12. Is er een regel die wat jou betreft toegevoegd moet worden? Zo ja, welke dan? *

.....

.....

.....

.....

.....

13. Spreek je een leerling aan die zich niet aan de regels houdt? * Markeer slechts één ovaal.

	1	2	3	4	5	
Nooit	☐	☐	☐	☐	☐	Altijd

14. Welke manier vind jij het meest effectief om een leerling zich aan de regel te laten houden? *

Vink alle toepasselijke opties aan.

- ☐ Leerling aanspreken op zijn gedrag
- ☐ Een grapje maken/ humor
- ☐ Goede voorbeeld geven
- ☐ Straf geven
- ☐ De regel uitleggen
- ☐ Vertellen welk gedrag je wel wil zien
- ☐ Anders:

15 Heb je een tip om het pauzeren in de aula leuker of gezelliger te maken? *

.....

.....

.....

.....

.....

16. Zou je in een werkgroepje mee willen praten over de pauzes in de aula? * Markeer slechts één ovaal.

- ☐ Ja
- ☐ Nee

17. Heb je bij de vorige vraag JA geantwoord, vul dan hieronder je naam in.

Je mag hiervoor ook een mail sturen naar cecielmulders@dezwaikom.nl

.....

.....

.....

.....

.....

Bijlage 7 – Focusgroepinterview collega's

Tassen op de grond

Rustiger als ze ervan af zijn, ook hygiënischer. Beter te overzien, niet achter te verschuilen. Handhaven.

Mutsen en petten af

Algemene regel binnen de school, dus in de pauze ook. In aula en klassen zelfde regel hanteren. Stukje veiligheid. In stagebedrijven ook vaak zonder hoofddeksel. Handhaven.

Muziek luisteren met oortjes

Handhaven. Anders teveel muziek door elkaar. Buiten is het anders (zolang er geen grote boxen aangesloten worden)

Eigen rommel opruimen

Natuurlijk. Afspraak: wel rondgaan met iets van dienblad.

In de aula blijven

Leerlingen mogen op en neer lopen tussen aula en buiten. Storend: leerlingen die “het erom doen” en vaak op en neer lopen. Geeft veel onrust en gedoe en uiteindelijk ook conflicten. Evt. bij wisseling auladienst keuze maken tussen buiten en binnen, dan bijv. deur op slot doen. Andere mogelijkheid om leerlingen niet langer dan 15 min in de aula zitten. Bijv. in de klas eten, pauzes splitsen, Tweede deel van de pauze is vaak onrustiger, vooral als Bart geen gym doet. Hier moet meer duidelijkheid over zijn of het gewoon altijd door laten gaan. Dan zijn leerlingen klaar met eten, pauze duurt te lang, leerlingen gaan vervelen. Met zijn allen eten gaat wel goed. Eten in de klassen is misschien wel onrustiger (spullen pakken, eten halen enz). Invulling tweede deel van de pauze bekijken, oplossing voor vinden. Voor de leerlingen duidelijk maken wanneer het wel en geen gym is. Op woensdagmiddag is Bart afwezig dus dan geen gym (Salo bespreekt dit). In het gangetje onrustig – Hans B daar laten surveilleren. Teveel punten waar op gelet moet worden (bij kluisjes, damestoiletten). Op dit moment is er een klein groepje dat in een lokaal pauzeert, dit is niet overlegd met anderen en het geeft onrust bij leerlingen die daar dan bij zitten maar er niet horen. Er is ook geen toezicht. Er zijn “zwakke leerlingen” die best in de aula kunnen functioneren.

Foto's en filmpjes maken

Geen duidelijke afspraak over. Mag niet, anders vrijbrief om anderen te filmen. Altijd en overal. Maken van beeld- en foto-opnames is op school niet toegestaan.

Eén lijn trekken. Ook als je het er niet mee eens bent, toch hetzelfde doen als anderen. Als het 1 op de 10 keer lukt om wel je tas op tafel te zetten, blijven leerlingen het proberen. Op bijv. petten wordt scherper gereageerd. Consequenter reageren.

Doel pauze in de aula: zo rustig mogelijk, gezellig. Gemoedelijk.

Over het algemeen gaat het best goed.

Inrichting aula

- Tafels staan kort op elkaar, sommige tafels zitten grote groepen aan en aan andere niet. Dubbele rijen voorkomen om overzicht te houden
- Er komen al twee nieuwe tafels
- Schermen met nieuws of tv oid

- Bank – lastig omdat het misschien meer onrust geeft omdat je anders zit dan aan stoelen en tafels
- Leerlingen gaan vaak aan dezelfde tafel zitten, als ze het een keer anders doen dan zijn sommigen in de war
- Meer onrust als leerlingen staan? Of juist wel statafels neerzetten?
- Stopcontacten om mobieltje op te laden
- Meer kleur
- Meer licht onder computerruimte
- Meer aankleding aan de muren (bijv. bij de ramen bij gymlokaal)

Bijlage 8 – Voorstel richting team aularegels

Regels in de aula

Uit de enquêtes en de gesprekken met leerlingen en collega's blijkt dat leerlingen en team iets verschillen in mening over de regels, welke belangrijk zijn en waar ze achter staan. De werkgroep heeft het volgende voorstel bedacht.

Handhaven van de 5 regels zoals die nu geacht worden te gelden (iets aangepast of breder getrokken)

6. **We houden de aula netjes**
Ruim je rommel op en zet stoelen terug als de pauze klaar is
7. **We zijn rustig**
Muziek luisteren met oortjes in, niet gillen en schreeuwen
8. **We houden de aula overzichtelijk**
Tassen op de grond, geen dubbele rijen aan de tafels
9. **We tonen respect voor elkaar**
Niet pesten, petten en mutsen af, we maken geen foto's of filmpjes
10. **We blijven op de afgesproken plaatsen**
Blijf in de aula of buiten, niet in de gangen of hal

Zoals gezegd vinden leerlingen niet alle regels even zinvol. Zaak is dus om deze goed aan de leerlingen uit te leggen in de mentorgroepen en evt. ook bij de handhaving daarvan in de aula. Probeer dit op een positieve manier te doen en de leerlingen te helpen zich aan de regels te houden.

Tips hiervoor zijn:

- Zeg tegen de leerlingen wat ze moeten doen, niet wat ze moeten laten en lever geen persoonlijke kritiek.
- Als je reageert op een leerling, doe dat dan met neutrale, op het gedrag gerichte houding.
- Wijs bij ongewenst gedrag de leerling zacht maar direct op de gedragsverwachtingen. Maak er bij een kleine misdraging niet teveel woorden aan vuil (wat je aandacht geeft, groeit).
- Bekrachtig leerlingen die gewenst gedrag vertonen (complimentje, beloning)
- Behandel de leerling met respect: met zelfbeheersing, eerlijk, niet beschuldigend en zonder sarcasme. Het is het gedrag dat wordt afgekeurd, niet de persoon.

Help daarnaast de leerlingen praktisch:

- Loop langs de tafels met een afvalbak zodat ze hun rommel erin kunnen gooien
- Wees actief aanwezig in de aula
- Zorg voor duidelijkheid
 - Wel of geen gym in deel 2 van de middagpauze?
 - Aula niet beschikbaar?
 - Geen verkoop?

Door leerlingen en collega's zijn er verder nog aanbevelingen en “wensen” geuit voor de inrichting van de aula, hier wordt verder over nagedacht en aan gewerkt.

Bijlage 9 – Nieuwsbriefbijdragen

Nieuwsbrief december 2014

Onderzoek aula

Op De Zwaaiikom is een aantal leerkrachten bezig met de opleiding Master SEN. Deze opleiding zorgt ervoor dat we de leerlingen nog beter kunnen helpen op school. Bij deze opleiding hoort ook een praktijkgericht onderzoek en mijn onderzoek richt zich op de aula. Welke regels gelden er in de aula, zijn deze regels nog goed of willen we er veranderingen in aanbrengen? Voor dit onderzoek hebben alle leerlingen en leerkrachten een enquête ingevuld. Leerlingen die aangegeven hebben dat ze verder mee willen denken, worden binnenkort uitgenodigd om in een groepje samen te komen om ideeën uit te wisselen. Ook een groep leerkrachten zal zich hierover buigen. Uiteindelijk zullen we dan samen komen tot een klein aantal regels, die we in de aula gaan toepassen, zodat het voor iedereen prettig is om hier te pauzeren. Mocht u nog vragen of suggesties hebben, dan kunt u mij altijd benaderen via cecielmulders@dezwaaiikom.nl.

Ceciel Mulders

Nieuwsbrief februari 2015

Het onderzoek over de aularegels is intussen in volle gang. De resultaten uit de eerste enquêtes, zowel onder leerlingen als teamleden, zijn uitgewerkt. Ik heb intussen ook met 29 leerlingen gesproken over hun mening over de aularegels. De meesten waren hier heel duidelijk in. Ook met een groep collega's is gesproken over de aularegels. Uiteindelijk is besloten om te komen tot de volgende afspraken:

1. **We houden de aula netjes**
Ruim je rommel op en zet stoelen terug als de pauze klaar is
2. **We zijn rustig**
Muziek luisteren met oortjes in, niet gillen en schreeuwen
3. **We houden de aula overzichtelijk**
Tassen op de grond, geen dubbele rijen aan de tafels
4. **We tonen respect voor elkaar**
Niet pesten, petten en mutsen af, we maken geen foto's of filmpjes
5. **We blijven op de afgesproken plaatsen**
Blijf in de aula of buiten, niet in de gangen of hal

De komende periode zullen we deze regels gaan toepassen en kijken of het beter werkt als ze voor iedereen bekend zijn.

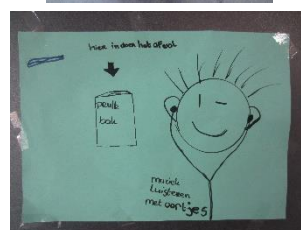
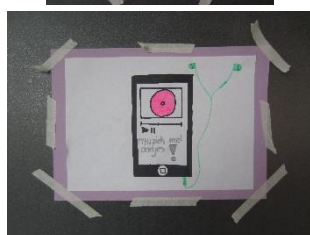
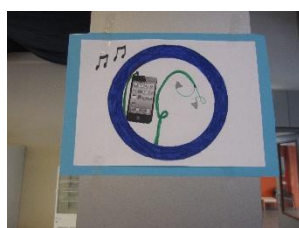
Daarnaast kwam uit de gesprekken met de leerlingen naar voren dat ze graag zouden willen dat de aula wat gezelliger ingericht zou worden en dat er meer faciliteiten zijn om de pauzes gezelliger te maken. Op dit moment is er nog geen tijd en gelegenheid voor om deze ideeën uit te werken, maar ze worden zeker meegenomen naar volgend jaar.

Nieuwsbrief april 2015

Het onderzoek over de aularegels is intussen afgerond. Alle leerlingen hebben de afgelopen weken duidelijk in de aula kunnen zien wat de aularegels zijn. Houden ze zich er dan ook beter aan? De meeste regels worden beter nageleefd. Met name *Eigen rommel opruimen* wordt een stuk beter gedaan. Dit komt wellicht omdat de leerkrachten tijdens de pauzes rondlopen met een afvalbak waar

de leerlingen hun afval in kunnen deponeren. Dit werkt heel goed. De andere regels zijn in ieder geval een stuk duidelijker geworden. Binnenkort komt er nog een mooi bord waarop de regels staan, dat definitief in de aula komt te staan of te hangen. Hier wordt nog aan gewerkt! De leerlingen hebben tijdens het onderzoek ook aangegeven dat ze het prettig zouden vinden als de aula leuker en gezelliger ingericht zou worden. Ook zouden ze meer ontspanningsmogelijkheden willen. Deze opmerkingen zijn meegenomen door de werkgroep en er wordt bekeken welke wensen we (op korte termijn) kunnen verwezenlijken. Ik wil iedereen die heeft meegewerkt en meegedacht om dit onderzoek tot een goed einde te brengen, collega's en leerlingen, bedanken voor hun inzet.

Bijlage 10 – Posters leerlingen over de regels in de aula

Bijlage 11 – Letterlijke feedback kritische vrienden

Kritische vriend 1

Goede tekst, duidelijk en helder. SWPBS zit er goed in, de tekst is ook positief geschreven; als ik het lees heb ik zin om met SWPBS aan de gang te gaan op school! Kun je bij hout of metaal niet zo'n mooi bord laten maken (of lassen) met daarin de vijf regels gegraveerd of gebrand? Lijkt mij een mooie afsluiter van je onderzoek.

Hoofdstuk 1

- *Vijf regels* – Regels opschrijven zoals ze benoemd zijn in de schoolgids. *Is niet mogelijk, omdat ze daar niet expliciet in vernoemd worden.*

Hoofdstuk 2

- *Regels duidelijk en eenduidig opschrijven* – Misschien toevoegen dat de regels zo opgesteld worden dat ze het gewenste gedrag beschrijven. Bijvoorbeeld "Niet naar de gang in de pauze" wordt "We blijven allemaal in de aula". De woorden niet en moet mogen bij de regels niet gebruikt worden. *Aangevuld.*

Hoofdstuk 4

- *Grafiek "Welke regel wil je toevoegen?"* – De regels helemaal uitschrijven, nu staan er op sommige plekken puntjes en ik ben benieuwd wat daar moet staan. *Aangepast.*

Hoofdstuk 5

- *Uiteindelijke vijf regels* – Staan de normaal gedrukte regels ook op papier of alleen de dikgedrukte? *Het staat in het verslag precies zoals het met het team is besproken en in de aula hangt.*
- *Leerlingen willen meer faciliteiten om de pauzes op een gezellige manier door te brengen* – Zoals? *Verwijzing naar bijlage 4, focusgroepinterview leerlingen.*

Hoofdstuk 6

- Een verandering is niet altijd een verbetering.

Kritische vriend 2

Hoofdstuk 1

- Vermijd het woordje ook. Heeft namelijk geen toegevoegde of versterkende waarde. *Aangepast in hele verslag.*
- Dit zijn voor mij regels die niet positief, stimulerend overkomen. Het woordje 'niet' mag volgens de studie niet genoemd worden ☺ *Dit betreft de regels zoals ze eerder op school gehanteerd werden, niet zoals ze tijdens het onderzoek opgezet en geborgd zijn. Niet aangepast.*
- Ik denk dat het heldere deelvragen zijn die ondersteunend zijn aan de hoofdvraag.

Hoofdstuk 2

- Ik zou in de inleiding een verbinding maken met de paragraaf over het brein bij pubers en de verbintenis met het omgaan met regels. *Aangevuld.*
- *Wij werken op school nog niet met SWPBS* – Wat regels betreft of kennen ze het gehele begrip niet? Er zijn waarschijnlijk wel andere zaken die SWPBS zijn??? *Aangepast.*
- *Draagvlak creëren is noodzakelijk* - En als er vanuit het team weerstand is dan is dat gezond.

Hoofdstuk 3

- *Observaties* - Heb jij dit gedaan of zijn dat collega's die mee wilde denken/handelen? *Aangevuld.*
- *Observaties* – Waar moest op gelet worden? *Verwijzing naar het observatieschema (bijlage 1).*
- *Vragenlijst verkort* - Heb je die verkort bij de tweede keer afnemen? *Aangepast.*

- *Videomateriaal leerlingen* – Tip: je kunt leerlingen zeggen dat na het analyseren van de beelden de video gewist gaat worden. *Had ik al wel verteld, dit nu ook in het verslag opgenomen.*

Hoofdstuk 4

- *Focusgroepinterviews* – Hebben de leerlingen en collega's bij elkaar gezeten als focusgroep om tot een eenheid van besluitvorming te komen? *Nee.*
- *Observaties in de aula* – Geef ook hier aan dat het om percentages gaat. *Aangepast.*

Hoofdstuk 5

- *Uiteindelijke 5 regels* – Pas op Pas op met het woordje 'niet'. Bij PBS zien ze dit niet graag..... Niet aangepast omdat het haast onvermijdelijk was om het woordje te gebruiken om de *regels te verduidelijken.*
- Definitief bord met aularegels - Wel mooi dat je dat als doel stelt.
- *Rondlopen met afvalbak* - Tip: je zou dit rondlopen met een afvalbak ook samen kunnen doen. Maak 1 leerling verantwoordelijk en ook 1 docent. Dan draag je het samen uit. Dit kan met een soort van rouleersysteem. Het positief bekrachtigen krijgt dan een extra dimensie. *Toegevoegd aan aanbevelingen.*
- Misschien zou je nog iets kunnen zeggen dat de aanbeveling over het bekrachtigen van goed gedrag nog beter in beeld mag/kan komen. Nu lees ik daar weinig over. Dit is eveneens een belangrijke pijler van SWPBS. *Aangevuld.*

Hoofdstuk 6

- *Alinea over rol van onderzoeker* – Hele goede alinea.
- Laat zien hoe jij je vanuit de POP ontwikkeld hebt. Haal daar iets uit en laat zien dat je daarin gegroeid bent. *Aangevuld.*

Bijlage 12 – Verwerkingsopdracht SEO 4

Het volgen van de module SEO4 stond bij het starten van de opleiding tot Master SEN boven aan mijn lijstje. De methode School Wide Positive Behavior Support spreekt mij zeer aan. Op mijn school werken wij op dit moment niet met SWPBS, maar ik vind het dermate interessant en nuttig voor onze doelgroep – Praktijkonderwijs – dat ik het zinvol vind om me hier verder in te verdiepen. In de toekomst wil ik hierover met de directie in gesprek, om te bekijken of er voldoende draagvlak binnen het team is om deze methode in te voeren.

SWPBS hanteert vijf pijlers (van Kuijk & van Rens, 2013):

1. Een schoolbrede aanpak vanuit gedeelde waarden
2. Preventie staat centraal
3. Focus op wat goed gaat
4. Datagestuurd werken
5. Partnerschap met ouders en anderen in de keten

1. Een schoolbrede aanpak vanuit gedeelde waarden

Werken vanuit waarden is het fundament van SWPBS (Blonk, Das, Haassen, Hoetmer, & Wichers-Bots, 2014). Dit betekent dat een school eerst zal moeten bepalen wat de gezamenlijke waarden zijn. Dit kan onder andere met het waarden- en normenspel (Gerrickens, Verstege, & van Dun, 2009). Doel daarvan is om duidelijk te krijgen welke waarden in het team het meeste draagvlak hebben. Ook onder de leerlingen en ouders wordt onderzocht welke waarden zij het belangrijkste vinden en daaruit worden drie tot vijf waarden gekozen waarmee verder gewerkt gaat worden. Welke waarden men belangrijk vindt binnen onze school vind ik, los van het al dan niet invoeren van SWPBS, het onderzoeken waard. Als je van elkaar weet wat je belangrijk vindt, kun je naar mijn idee beter werken aan je doelen. Alleen het gesprek hierover voeren is al waardevol. Uit een rondvraag onder collega's bleek dat zij hier ook voor open staan.

2. Preventie staat centraal

Als duidelijk is welke waarden men belangrijk vindt, kunnen er gedragsverwachtingen opgesteld worden. Zo weet iedereen welk gedrag er van hem verwacht wordt. "Goed gedrag moet net zo worden onderwezen als iedere andere vaardigheid (Golly & Sprague, 2012, p. 61)". Dit betekent dat alle leerlingen aangeleerd wordt welk gedrag gewenst is, zodat problemen worden voorkomen. Ik betrap mezelf er nog wel eens op dat ik er vanuit ga dat een leerling wel weet hoe hij zich moet gedragen. Hierdoor wekt het bij mij wel eens irritatie op als een leerling zich anders gedraagt. Bewust aanleren van gedrag werkt in de hand dat een leerling prettig en sociaal gedrag vertoont, waardoor problemen en irritaties verminderen. Hierdoor kom je ook meer tot leren.

3. Focus op wat goed gaat

In de omgang met leerlingen (en met collega's!) komt het nogal eens voor dat de nadruk meer wordt gelegd op wat er niet goed gaat, corrigerend optreden dus, dan op wat wél goed gaat. Positief bekrachtigen is heel belangrijk om gedrag op een goede manier te verbeteren. In sociale situaties geldt: de vuistregel is 5 tegen 1 is het meest effectief: 5 complimenten of bevestigingen tegen 1 afkeuring of correctie (Flora, 2000). Het is van belang om gedrag dat je wil laten toenemen, consequent te bekrachtigen (de Groot, 2004). Dit laatste is iets wat ik echt zal moeten trainen, ik ben me er wel van bewust dat dit belangrijk is, maar uitvoeren in de praktijk blijkt vaak toch lastiger. Ik verzand wel eens in de negatieve spiraal, en dat wil ik juist voorkomen.

4. Datagestuurd werken

Het is van belang dat er binnen de school concreet gekeken wordt naar gedrag en niet gehandeld wordt vanuit een onderbuikgevoel. Data helpen daarbij. Meten wat leerlingen doen, maar ook hoe het team hiermee omgaat. Blonk & Nelen (2011) beschrijven dat een school naar aanleiding van de

verzamelde data concrete speerpunten kan formuleren waaraan gewerkt kan worden. De interventies die gepleegd worden kunnen naar aanleiding van de data ook weer geëvalueerd en eventueel aangepast worden. Op onze school gebruiken we op dit moment de SCOL-vragenlijst (SCOL, 2015), die meet of leerlingen zich op een sociaal competente manier gedragen. Dit is echter meer bedoeld om individueel te kijken wat de leerling nog moet leren. De data die hieruit voortkomen worden niet gebruikt voor schoolbrede interventies, wat wellicht wel zinvol zou kunnen zijn. Als veel leerlingen tekort schieten op hetzelfde aspect, kan daar groepsbreed of schoolbreed aan gewerkt worden. In leerlingbesprekingen, waarin we de voortgang van leerlingen bij de verschillende (praktijk)vakken bespreken, komt dit soms ter sprake. Het blijft echter vaak hangen bij constateren van dingen die niet goed gaan, zonder daar met het hele team concreet aan te werken. Tijdens een gesprek met onze orthopedagoog bespraken we de mogelijkheden van een gestructureerdere groepsbrede of schoolbrede aanpak. Dit zal nog verder uitgewerkt worden.

5. Partnerschap met ouders en anderen in de keten

De pijler “partnerschap” vind ik zeer interessant. Ouders zijn degenen die hun kind het best kennen. Samenwerken in het leren is echter belangrijk; de leerkracht is de specialist als het over de schoolse vaardigheden gaat (Golly & Sprague, 2012). Tijdens oudergesprekken probeer ik die samenwerking zoveel mogelijk te bewerkstelligen; een leerling gedraagt zich bij mij in de groep en op school op een bepaalde manier, doet hij dat thuis ook? Waarom wel of niet? Hoe kunnen we elkaar helpen om het overal goed te laten gaan? Op het moment dat er niet of nauwelijks samenwerking is tussen mij (of de school als geheel) en ouders is, blijkt het een stuk moeilijker om iets voor elkaar te krijgen. Ik heb op dit moment bijvoorbeeld een jongen in de groep die zijn huiswerk niet wil maken, omdat hij het nut er niet van in ziet. Ik vind dat erg jammer, omdat ik het idee heb dat hij didactisch nog enorm zou kunnen groeien, waardoor er wellicht een vervolgopleiding aan het ROC er voor hem wel in zit. Als hij zich te weinig inzet en geen initiatief toont, zal dit echter niet lukken. Ouders geven aan dat ze wel begrijpen waarom we huiswerk opgeven, maar dat ze geen zin hebben om elke keer de strijd met hun zoon aan te gaan. Hierdoor wordt hij thuis dus niet gestimuleerd om voor school te werken en wordt het voor mij als leerkracht heel moeilijk om dit wel te blijven doen. Golly & Sprague (2012) geven tips voor leerkrachten die bruikbaar zijn voor de samenwerking, maar zij geven tevens handreikingen voor de ouders, we moeten het tenslotte samen doen. Ook in samenwerking met de leerling!

Bij het eventuele invoeren van SWPBS binnen onze school is het van belang om bewust te zijn de opbouw ervan. In figuur 1 is te zien dat de primaire preventie bedoeld is voor alle kinderen en volwassenen die met hen te maken hebben. Voor 80% van de leerlingen is dit voldoende om te weten hoe ze zich moeten gedragen. De tweede laag is de secundaire preventie, bedoeld voor leerlingen met risicogedrag waarvoor je speciale interventies pleegt. Dit betreft ca. 5 à 10% van de leerlingen. De toplaag, de tertiaire preventie, zijn de gespecialiseerde interventies voor leerlingen met een hoog risicogedrag, dat 1 tot 5% van de leerlingen vertoont.

Figuur 1 Piramide SWPBS
(figuur verkregen van pbis.nl, 2015)

De meeste leerlingen zullen dus baat hebben bij de basisprincipes van SWPBS, en voor de leerlingen met risicogedrag is extra aandacht nodig. Dit is iets wat we op dit moment bij ons op school ook al doen, maar op het gebied van gedrag is dit nog niet goed gestructureerd. We werken op didactisch gebied met drie stromen en differentiëren verder waar nodig. Dit zouden we ook op het gebied van gedrag kunnen (en moeten!) doen. SWPBS vind ik daarvoor een zeer geschikte aanpak.

Geraadpleegde literatuur

Blonk, A., & Nelen, M. (2011). Het gebruik van data bij gedragsvraagstukken. *Zorgbreed*.

Blonk, A., Das, T., Haassen, M., Hoetmer, H., & Wichers-Bots, J. (2014). *SWPBS: Schoolbreed gedragsvraagstukken aanpakken in het voortgezet onderwijs. Preventief werken aan een positief schoolklimaat*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

de Groot, F. (2004). Bekrachtigen, bekrachtigen en nog eens bekrachtigen. Back to basics: positieve bekrachtiging. *Gedragstherapie*(37), 61-66.

Flora, S. (2000). Praise's magic reinforcement ratio: five to one gets the job done. *The Behavior Analyst Today*, 64-69.

Gerrickens, P., Verstege, M., & van Dun, Z. (2009). *Handleiding Waarden- en Normenspel*. Den Bosch: Uitgeverij Gerrickens.

Golly, A., & Sprague, J. (2012). *Positive Behavior Support - Goed gedrag kun je leren! Doelmatige strategieën voor in de school*. Huizen: Uitgeverij Pica.

pbis.nl. (2015, april 3). Opgehaald van <http://www.pbis.nl/nl/leerling-succes>

SCOL (2015, 02 23). Opgehaald van <http://www.scol.nl/vo/?main=watisscol>

van Kuijk, J., & van Rens, C. (2013). *Positief met en over PBS. Op weg van een aparte aanpak tot integratie*. Nijmegen/ Amsterdam: ITS Radboud Universiteit/ Kohnstamm Instituut.